

NEVELÉSTUDOMÁNY

HODOSI ZSÓFIA

A PEDAGÓGUSOK TAPASZTALATAI ALAPJÁN KIALAKÍTHATÓ PEDAGÓGUSÉRTÉKELÉSI MÓDSZEREK

Az oktatáskutatás egyik lényeges szegmensét alkotják a tanulók teljesítményére vonatkozó vizsgálatok, amelyek bebizonyították, hogy a tanulók teljesítményét nagymértékben befolyásolja a pedagógus munkájának minősége. Ezt támasztja alá az OECD több, a diákok iskolai eredményességére ható tényezőket vizsgáló elemzése is, amelyekben részletesen kitér arra, hogy az iskolarendszer eredményessége a magasan képzett és munkájukat hatékonyan végző pedagógusok érdeme.

Az első McKinsey-jelentés (2007) 3 tényezőt határozott meg, amely az oktatási rendszer hatékony működéséhez szükséges: (1) megfelelő emberek válnak tanárrá, (2) ezeket a személyeket eredményes oktatókká képezzék a felsőoktatásban eltöltött idejük alatt, (3) minden gyermek számára a lehető legmagasabb színvonalú oktatást biztosítsa az iskolarendszer. (SÁGI-VARGA, 2011)

A pedagógia története során a pedagógus mindvégig kulcsszereplője volt az oktatásnak, szerepei azonban korszakonként eltérőek voltak és ezzel együtt változtak a személyével kapcsolatos elvárások is. Kutatásom témájának kiválasztásában motivált, hogy feltárjam, hogyan vélekednek a jelenkor gyakorló pedagógusai a hatékony tanár személyiségjegyeiről és értékeiről. Emellett pedig felmérjem azt, hogy elképzeléseik szerint, milyen eljárás lenne alkalmas valós képet mutatni a pedagógus munkájának hatékonyságáról. A nevelő-oktató munkájukat tudatosan végző, magabiztos pedagógusok képessé válhatnak az iskolai eredményesség növelésére is.

Tanulmányom középpontjában az áll, hogy rálátást nyerjek arra, van-e olyan szakmai érték és kompetencia, amely szükségessége magasan felülreprezentált egy munkáját hatékonyan végző pedagógus esetében, továbbá megvizsgáljam azt, hogy a gyakorló óvoda-pedagógusok, tanítók és tanárok miként látnák hatékonynak saját munkájuk ellenőrzését.

A kutatás során az is célom, hogy feltárjam, mely eljárásokat vélik az érintettek optimálisnak, amelyek visszacsatolásként és egyben minőségellenőrzésként is szolgálhatnak munkahatékonyságuk tekintetében.

A kutatás során az induktív kutatáson belül, feltáró kutatási módszereket alkalmaztam: egyrészt a kvantitatív kutatás módszerei közül az internet segítségével történő kikérdezést, másrészt alkalmazott kvalitatív módszerként az interjút, amely online módon zajlott. Mivel a kérdőívben nyílt kérdések is megjelentek a tágabb körű információszerzés érdekében, így azokat kvalitatív tartalomelemzési módszerrel vizsgáltam.

A kérdőív és az interjú módszerét is optimálisnak találom a gyakorlatban dolgozó pedagógusok megkérdezésére, mivel az empirikus vizsgálat által hiteles adatokat kaphatunk a kutatásban résztvevők szakmai tapasztalatainak megismerése során a vizsgálni kívánt kérdésben.

A kutatás során nem tűztem ki célul a reprezentativitást, mivel nem állt módomban a vizsgálatban részt vevő személyeket a társadalomtudományi módszertan alapján kiválasztani.

A pedagógusok tapasztalati tudásáról való tudás megjelenítése a pedagógusképzésben – a pedagógusok munkájának értékelésével kapcsolatban – jelentős mértékben növelheti annak korszerűségét és eredményességét, így multiplikátori hatást is előidézhet.

1. A hatékony pedagógus

A hatékony pedagógus személyiségjegyei

A munkájában eredményes pedagógus személyiségjegyeinek feltárása során érdemes meghatározni a személyiség fogalmát. Allport definíciójában „a személyiség azon pszichofizikai rendszerek dinamikus szerveződése az egyénen belül, amelyek meghatározzák jellemző viselkedését és gondolkodását”. (ALLPORT, 1980) Ezáltal összefoglalhatóvá válnak a foglalkozásra jellemző viselkedési formák.

A tanári szerep nem más, mint a társadalom értékeinek átadása, valamint a normaként elvárt tudás közvetítése a tanulók részére azon szakemberek által, akik feladatukként vállalták a nemzedékek folyamatos ismeretsajátításának támogatását és erről az előrehaladásról folyamatos visszajelzést adnak a folyamatban közvetlen vagy közvetett módon érintett személyeknek. (N. TÓTH, 2015)

Az empirián nyugvó pedagóguskutatás kezdetekor előbb Kratz, majd Hart vizsgálta a hatékonynak vélt pedagógus személyiségjegyeit. Ekkor a következő tulajdonságokat gyűjtötték össze: (1) tanítási készség, (2) a vidámság, (3) a türelem, (4) a barátságosság, (5) a megértő, elfogulatlan magatartás, (6) az igazságos osztályozás. (FALUS, 2003)

J. Szilágyi Klára rendszere szerint a személy akkor alkalmas a pedagógiai munkára, amennyiben egészséges fizikai és mentális állapot jellemzi. Ennek oka az, hogy a praxisban előforduló problémákkal való megküzdésre csak olyan személy képes, aki egészséges és önmagával is tud bántani.

Ennek megfelelően a pedagógiai pályára alkalmas egyén tulajdonságai a kellemes külső, a tiszta beszéd, a kiegyensúlyozott egészségi állapot és az idegrendszeri ellenállóképesség stabilitása. A személlyel szemben elvárt képességek, készségek a következő területeken jelennek meg: tulajdonságbeli, szociális, kognitív, affektív és motorikus. A szerző hangsúlyozza, hogy a pedagógussal szemben elvárt ismertetőjegyek a tág érdeklődés, a gyerekekhez való odafordulás, az azonosulás képessége, a megosztott figyelem, logikus gondolkodás, gondolkodási rugalmasság, gyors döntéskészség, általános mozgásügyesség, esztétikai érzék és erkölcsi elkötelezettség.

Az ideális pedagógus személyiségjegyei Ungárné Komoly Judit nyomán a következők: (1) „haladó gondolkodású (2) fejlett közlőképességgel rendelkezik (3) szereti a tanulókat (4) pedagógia képzelet (5) humorérzék (6) jó megfigyelő és szervező (7) pedagógiai tapintat (8) színészi érzék jellemzi”. (UNGÁRNÉ, 1978)

A jó pedagógusról alkotott vélekedés átalakulásához hozzájárult a társtudományok fejlődése és a pedagógusszerepek erőteljes változása is. A kutatások fő irányvonala áthelyeződött a pedagógiai képességekre, személyiségjegyekre, viselkedési sajátosságokra, amelyek az emberi kapcsolatokban is szükségesek a sikeres együttműködéshez.

Sallai Éva a hatékony pedagógusszemélyiség középpontjába a képességeket helyezte és kialakította a pedagógusszakma tartalmi elemeinek egy lehetséges rendszerét.

Sallai 7, a pedagógiai munkát elősegítő képességet határozott meg, amelynek prioritása egyenrangú az elméleti háttér és a szaktudományos ismeretek fontosságával:

- (1) jellemezze kommunikációs ügyesség: a kommunikációs interakcióban a pedagógus hatékonysága elvárt mind az üzenet feladójaként, mind az üzenet vevőjeként

- (2) rendelkezzen gazdag és rugalmas viselkedésrepertoárral: amennyiben ez a képesség megjelenik a pedagógus személyiségjegyei között, képes arra, hogy minél több viselkedési mód közül választhassa ki az adott helyzethez idomuló viselkedési formát
- (3) gyors helyzetfelismerés, konstruktív helyzetalkítás képessége: legyen képes a helyzetek gyors átlátására és lehetséges változtatási módok felvázolására
- (4) legyen nyitott az erőszakmentes konfliktuskezelési módokra: ismerje és alkalmazza ezeket
- (5) együttműködési képesség: kompromisszumkészség, mások véleményének elfogadására való nyitottság
- (6) pedagógiai helyzetek elemzésére való igény
- (7) mentális egészség: önismeret, önkontroll, saját élmények pszichés feldolgozásának képessége (SALLAI, 1994).

Zsolnai József a megalkotója az első hazai, tanári professziógramoknak. Az általa kidolgozott pedagógusképet több művében is felvázolta, így „Az alkotó pedagógia programja”, „Az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia” című könyve, és a „Tanárkép és tanárképzés” tanulmánykötete. „Az alkotó pedagógia programja” című művében az ideális pedagógus személyiségjegyeit, míg az utóbbi két írásában az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Programot (ÉKP) alkalmazó iskolák pedagógusaival szembeni elvárásait fogalmazza meg.

Zsolnai meglátása szerint az idealizált pedagóguskép elemei a következők: (1) lelkileg egészséges, (2) ért a tervezéshez, (3) ért a szervezéshez, (4) ért az elemzéshez, (5) biztonsággal eligazodik az értékek világában, (6) alkotásra, adaptálásra érett, (7) jó kommunikátor, (8) ismeri a különféle pedagógiai paradigmákat, alternatív pedagógiákat és programokat, felkészült ezek értékeinek és gyenge pontjainak megítélésében, (9) jó diagnosztá, (10) biztonságos döntéshozó, (11) elismeri, hogy műhibákat követhet el, és vállalja a felelősséget, (12) jogérzéke fejlett, (13) nyitott a filozófiára, a tudományra és a művészetekre, (14) a legkülönbözőbb pedagógus szerepekben képes hiteles teljesítményt nyújtani (ZSOLNAI, 1996, 50. o.). A pedagógus sikeres működéséhez szükséges mikrokompetenciák mögött olyan makrokompetenciák állnak, mint a tudás, képesség, attitűd, magatartás, önreflexió. (FÁBIÁN, 2011)

Összességében Zsolnai professziógramjáról elmondható, hogy szigorú elvárásokat támaszt gyakorló pedagógusokkal szemben. Az ÉKP oktatóinak Zsolnai nézete szerint rendelkeznie kell az ideális pedagógus tulajdonságaival is. (BOGNÁRNÉ, 2011)

Falus Iván struktúrájában a készségek első csoportját a tervezési készségek adják. A modern pedagógiai szemléletben markáns szerepet kap a differenciálás, individualizálás térnyerése. A tanárnak képesnek kell lennie a tanulócsoporthoz igazitani a tananyag tartalmát, mérhető célokat kijelölni és azokat megfogalmazni, ezekhez a célokhöz viszonyítva a tanuló pozícióját felmérni és megtervezni az oktatási folyamatot.

A készségek második csoportját az interaktív szakasz 6 készségcsoportja alkotja.

- (1) óravezetési készség: motiváló órakezdés, változatos és alkalmazkodó óravezetés
- (2) kérdés: kérdés kultúrájának kialakítása
- (3) magyarázat: világos célmegjelölés, magyarázat logikus szerkezete
- (4) kommunikáció készségek: metakommunikatív közlések adta lehetőség kihasználása, demokratikus légkör kialakításának lehetősége
- (5) osztálymunka szervezésének készségei
- (6) csoport és egyéni munka irányítása

A készségek harmadik csoportja az értékelési készségek:

- (1) megfigyelési-elemzési készség: munkájára érkező visszajelzések feldolgozása és értékelése
- (2) értékelési készség: követelmények elérését felmérő feladatok összeállításának készsége (FALUS, 2003, 86–87.o.)

A pedagógus tulajdonságait vizsgáló elemzéseket összevetve elmondható, hogy közös elemként jelennek meg a kommunikációs képességre, a mentális stabilitásra/egészségre, valamint a jó tervező-elemző képességekre vonatkozó jelzők.

A pedagógus hatékonyság és a társadalmi presztízs

A tanárok társadalmi helyzetével foglalkozó kutatások kérdései leggyakrabban a pedagógus szakma rekrutációjával, presztízsével és a szakterület feminizációjával foglalkoznak. (FÓNAI-DUSA, 2014)

Parsons presztízsdefiníciója az alábbi: a presztízs a kielégülést közvetlenül szolgáló jutalom, amely önmagában jelentős az egyének számára. Az a viszonylagos megbecsülés, amely az egyént a társadalom felől éri, annak értékrendszere alapján. Elmélete szerint a teljes társadalmi berendeződés a társadalmi megbecsülés és presztízs mentén megy végbe. (PARSONS, 1971, id. FARKAS, 2018)

A tanári szakmák megbecsültségét számos faktor alakítja. Így például az oktatási rendszer struktúrája is, amely szerint az iskolafokozat oktatási rendszerben való elhelyezkedésével párhuzamosan emelkedik vagy csökken az adott intézménytípusban dolgozó szakemberek presztízse.

A jelenlegi közoktatási rendszerben és különösen az alsófokú oktatásban évtizedek óta erőteljesen jelen van a tanítói/tanári szakma elnőiesedésének kérdése. A munkaadók gyakran megkülönböztetően lépnek fel a nőkkel és a családanyákkal szemben, mivel az a vélekedésük, hogy kevésbé hatékony munkaerőként jelennek meg a munkaerő piacán. Ennek ellenére az oktatási rendszerben már több tíz éve magasabb számban képviseltetik magukat a női munkavállalók. (FERGE, GAZSÓ, HÁBER, TÁNCZOS, VÁRHEGYI, 1972) Ez a magas arányú eltérés már a tanárképzésben is megjelenik, ahol a női hallgatók 71%-ban vannak jelen. (KOVÁCS, THUN, 2007)

Az oktatási rendszer egyben társadalmi alrendszer is, amely visszatükrözi a társadalomban megjelenő problémákat. Így a nők és a férfiak szociológiai státuszának eltéréseit is, amely az egyén identitásának egyik fontos láncszemét adja. (FRANK, THUN, 2012)

A nemekről alkotott tudás és ezzel párhuzamosan a társadalomban megjelenő gyakorlat folyamatos adaptálódáson megy keresztül. Ennek a változásnak az oktatási rendszerben is folytonosan meg kell nyilvánulnia. (THUN, 2007)

A társadalom tanárokhöz való negatív viszonyulása, a pedagógusszerepek markáns átalakulása a pedagógushivatás és pálya iránti elkötelezettséggel erőteljesen negatív hatással van.

Coolahan véleménye szerint amennyiben egy nemzet társadalma markáns és felgyorsuló változásokon megy keresztül, megnövekszik az igény arra, hogy az oktatási rendszer és a változást mutató társadalmi igények egymáshoz igazodjanak. Ebben fontos szerepet kapnak az oktatási rendszer kulcsszereplői, a pedagógusok. (OECD, 2005)

2. A pedagógiai munka értékelésének lehetőségei

A jelen században az oktatáspolitikai és az oktatás által markánsan befolyásolható a humán erőforrás minősége, amely hatással van a társadalom struktúrájának változására is. Az országok fejlettségét a GDP indikátorok csak részben mutatják. A humán erőforrás minőségét hosszú távon az állampolgárok életminősége befolyásolja, ami nagyban függ az oktatás helyzetétől is. Ezért minden fejlődő társadalom alapja a hatékony, minőségi oktatási rendszer. (ANTALNÉ, HÁMORI, KIMMEL, KOTSCHY, MÓRI, SZÓKE-MILIENTE, WÖFLING, 2013)

A tanulói teljesítményt az oktatáspolitikai által is befolyásolható faktorok közül első sorban a pedagógusi munka minősége határozza meg. Napjainkban folyamatosan emelkedik azon országok száma, amelyek minőségbiztosítási rendszereket alkalmaznak. Szándékukban áll ezzel az oktatás színvonalának növelése és a pedagógusok egyéni szakmai fejlődésének segítése, nyomonkövetése. (SÁGI, 2015)

A magyarországi pedagógus életpályamodell 2013-as bevezetésének elsődleges funkciója a pedagógusok szakmai előmenetelének támogatása, a magas szintű munkát végző szakemberek megbecsülése volt. A rendszer a pedagógus munkájának minőségét és az alaptevékenységeken túlmutató szakmai feladatvégzést jutalmazza a különböző fokozatokba történő besorolás által. Ehhez magasabb összegű garantált juttatás és esetlegesen magasabb presztízsű feladatokkal való megbízatás társul. Az életpálya modell struktúrája 3 szintre különül: szaktanácsadás, országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés és a minősítési eljárás. (SIPOS, 2013)

Országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés célja a pedagógusok munkájának értékelése, visszajelzés nyújtása. A pedagógus munkájával kapcsolatos visszacsatolások eljuttatására kerülnek a minőségbiztosítási rendszer számára. Ezen eredmények részét képezik a minősítő eljárásnak. Az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés a tanfelügyelők feladatkörként jelenik meg a modellben. A tanfelügyeleti szakértők rendszeresen látogatják és értékelik a tanárok tevékenységeit.

A minősítő vizsga/minősítési eljárás során a bizottság a gyakornok, illetve a gyakorló tanár kompetenciájának szintjét állapítja meg az előírt eljárásrendnek megfelelően, a pedagógus által készített portfólió és az óralátogatás értékelése alapján. (SIPOS, 2013)

A minősítő eljárás feladata meggyőződni a pedagógusok mesterségbeli tudásáról. „A pedagógus személyisége, tevékenysége, gondolkodási, döntési mechanizmusai, problémamegoldó képessége, az önelemzés-önértékelés az egyes megközelítésekben külön-külön kiemelt szerepet játszanak.” (ANTALNÉ, HÁMORI, KIMMEL, KOTSCHY, MÓRI, SZÓKE-MILIENTE, WÖFLING, 2013)

A kompetenciák eltérő szintjeit sztendereknek nevezzük. A sztendereknek megfelelő kompetenciaelemek jelenlétét, meglétét jelző tevékenységleírások az indikátorok.

Az a személy léphet előre az életpálya-modellben, aki bizonyítja, hogy munkáját az indikátorok mentén végzi. Ezen mutatók megléte különböző értékelési módszerekkel és eszközökkel állapítható meg. A kompetenciák és indikátorok száma folyamatosan változik az elvárásoknak megfelelően.

A pedagógiai-szakmai ellenőrzési (tanfelügyeleti) szakértő tevékenysége felöleli a pedagógus és az intézményvezető feladatvégzésének, valamint az intézmény működésének ellenőrzését, értékelését. A pedagógusok kompetenciáinak és tevékenységének vizsgálá-

tával visszacsatolást nyújt a munkájuk eredményességéről, minőségéről. Szakterületén belül meghatározott faktorok szerint, egységes adatgyűjtő eszközök használatával, magas szakmódszertani ismeretek birtokában végzi minősítési szakértői tevékenységét. (OKTATÁSI HIVATAL, 2017)

A pedagógiai és oktatáspszichológiai kutatással foglalkozó szakemberek régóta törekednek arra, hogy feltárják, milyen személyiségjegyekkel bírnak a hatékony pedagógusok. A pszichopedagógiai, szociális és didaktikai szempontokat egyaránt magában foglaló pedagógusi kompetenciákat, illetve a tanítás magas szintű hatékonyságát jelentős módon az összegyűjtött és a fentiekben bemutatott jellemzők határozzák meg. Ezek, mint iránymutatók egyrészt a pedagógusképzés jövőképében mutatkoznak rendkívül fontosnak, hisz egyértelműen rámutatnak a személyiség formálásának fő irányaira és területeire. Másrészt azonban a pedagógusi munka értékelésében, az azokról történő visszacsatolásban játszanak kivételes szerepet, amennyiben a hatékonyságcentrikus pedagógusi kompetencia- és teljesítmény-megítélések perspektívájában értékelési pontokat és indikátorokat jelölnek.

3. Az empirikus kutatás

Kutatásmódszertani jellemzők

Érdeklődésem középpontjában áll, hogy feltárjam van-e olyan kompetencia vagy érték, amely szükségessége magasan felülreprezentált egy munkáját hatékonyan végző pedagógus esetében, továbbá megvizsgáljam azt, hogy a gyakorló óvodapedagógusok, tanítók és tanárok milyen módon látnák megfelelőnek saját munkájuk ellenőrzését.

A vizsgálat során az is célom, hogy betekintést nyerjek abba, mely módszereket vélik az érintettek célszerűnek, amelyek visszajelzésként és minőségellenőrzésként szolgálhatnak munkavégzésük minőségére vonatkozóan.

A pedagógusok tapasztalati tudásáról való tudás megjelenítése a pedagógusképzésben – a pedagógusok munkájának értékelése vonatkozásában – jelentős mértékben növelheti annak korszerűségét és eredményességét, így multiplikatori hatást is előidézhet.

A vizsgálat a kutatás típusát tekintve primer kutatási (saját adatgyűjtés a kutatási célnak megfelelően) elemeket tartalmaz.

A vizsgálat során az induktív kutatáson belül, feltáró kutatási módszereket alkalmazok, mivel célom egy, a pedagógia területén fennálló helyzet elemzése és jellemzése: egyfelől a kvantitatív kutatás módszerei közül az internet segítségével történő kikérdezést, másfelől alkalmazott kvalitatív módszerként az interjút, amely online módon történik.

Az internetes kérdőív esetén adatgyűjtő felületen zajlik a válaszadás a kiválasztott populáció segítségével. Mivel a tágabb körű információszerzés érdekében a kérdőívben nyílt kérdések is jelen vannak, azokat kvalitatív tartalomelemzési módszerrel vizsgálom meg.

Mind a kérdőívet, mind az interjút alkalmas módszernek találom a praxisban dolgozó pedagógusok megszólítására, mivel egy empirián alapuló vizsgálattól várható, hogy a kutatásban résztvevők szakmai tapasztalatainak megismerése során hiteles adatokat nyerünk a vizsgálni kívánt kérdésben.

Jelen kutatásban nem célom a reprezentativitás elérése, mivel a résztvevő személyeket nincs módomban a társadalomtudományi módszertan alapján kiválasztani.

2019 februárjában önkéntes, internetes kérdőív, valamint online interjú formájában nyertem adatokat pedagógusoktól. A kérdőív kitöltőivel, valamint az interjú alanyaival

szemben egyaránt kritériumként került megfogalmazásra, hogy kizárólag óvodapedagógus, tanító és bármely szakos tanár pozícióban dolgozó személyek legyenek. Ennek megfelelően a kérdőív esetén, a fenti munkavállalókat csoportosító szociális média felületén elérhető csoportban került megosztásra az űrlap. Az online interjú esetében a fenti szempont mellett kritérium volt, hogy a megkérdezett személy a kérdőív kitöltése esetén ne legyen a minta eleme.

A kérdőívet kitöltő pedagógusok száma összességében 101 fő volt, az alábbi megoszlási arányokkal:

- (1) 28 fő óvodapedagógus (27,7%)
- (2) 32 fő tanító (31,68%)
- (3) 41 fő tanár (40,6%)

Az online interjú esetén mindhárom oktatási szintről 2-2 személyt kérdeztem meg.

A kérdőív elején szociodemográfiai kérdések kaptak helyet, amelyek hozzájárulnak az értékeléshez nélkülözhetetlen adatok gyűjtéséhez az életkorról, a kitöltő neméről, végzettségéről, illetve jelenlegi munkakörére vonatkozó adatokról, a pedagógiai pályán eltöltött évei számáról és a besorolt pedagógusfokozatáról. Ezt követően a kérdőív bemelegítő kérdéseket tartalmaz, amelyekkel célom a felmérés központi témájára történő ráhangolódás, érdeklődve a kitöltő személy minősítési eljáráson szerzett tapasztalatairól.

A bemelegítő kérdéseket követően 2 intenzitáskérdés következik, azzal kapcsolatosan, hogy a felsorolt kompetenciák és értékek milyen mértékben szükségesek egy „jó pedagógus” esetében. A felsorolt kompetenciák és értékek Falus Iván „Didaktika – Elméleti alapok a tanítás tanulásához” című művének 2003-as kiadásában, a pedagógus számára szükséges képességek felsorolásaként olvashatóak. A megkérdezettek skálaértékek mentén adják meg az egyetértésük vagy elutasításuk mértékét. Az intenzitás mértéke verbális fokozatokkal kerül leírásra, nem – inkább nem – inkább szükséges – legtöbbször szükséges – kiemelten szükséges kifejezések által.

A intenzitáskérdéseket követően a kitöltő személyeknek a saját pedagógiai tudásukat értékelik: 5 fokú skálán, Likert-skálán. A pedagógusok, kiemelten igaz ez a tanító és tanár munkakörben dolgozó személyekre, a napi rutinból fakadóan feltételezhetően könnyebben értékelnek 5 fokú skálán, ezért indokoltnak vélem ezen skálátípus alkalmazását.

A skálaérték megjelölését követően nyílt kérdésben kérem a válaszadókat arra, hogy indoklással támasszák alá az előzőleg önmaguk pedagógiai tudására adott pontszámot.

A nyílt kérdést követően egy rangsor-kérdés következik, amellyel rálátást kívánok nyerni arra, hogy a felsorolt eljárások közül melyik, milyen mértékben segítené a kitöltő személyt abban, hogy visszacsatolást kapjon munkájának hatékonyságáról.

A rangsor-kérdést követően 4 nyílt kérdést tartalmaz a kérdőív, amely kitér a munka ellenőrzésének módjára, az értékelési szempontokra, valamint az értékelő személy kívánt és nem kívánt szakmai és személyiségbeli jellemzőire. A nyílt kérdéseket kvalitatív tartalomelemzéssel vizsgálom meg.

A kutatási eredmények ismertetése

A kutatás összefoglalásakor hangsúlyozandó, hogy a kérdőív rövid rendelkezésre állási ideje ellenére rendkívül magas kitöltési számot ért el. A kitöltő személyek magas létszáma mellett a lakóhely szerinti megoszlás is kellően nagy elterjedtséget mutat. Ezen tényezők alátámasztják a pedagógusok magas fokú érdeklődését és a téma relevanciáját.

A megkérdezett személyek által megadott szociodemográfiai adatok tükrözik a nagy elemszámú kutatásokban a pedagógustársadalom életkori és nemek szerinti megoszlásáról alkotott keresztmetszeti képet. A kérdőívet kitöltők 36%-a 50 év feletti, míg a 30 év alatti pedagógusok az összlétszámnak csupán a 14,85%-a. A legtöbb kitöltő személy a 45 (8 fő), valamint az 56 éves életkorból (7 fő) került ki.

Nemek szerinti megoszlást tekintve a nők száma magasán felülreprezentáltan jelent meg a férfiakéhoz képest, akik közül csupán 3 fő vett részt a kutatásban, 1 fő óvodapedagógus, 2 fő tanár. A kutatásba bevont 3 szakmacsoport képviselői (óvodapedagógus, tanító, tanár) közel egyenlő arányban képviseltették magukat.

A kitöltő személyek gyakorlati éveivel kapcsolatban hangsúlyozandó, hogy a legmagasabb elemszámot adó korosztály a 20, 30 és 33 gyakorlati idővel rendelkezők csoportja. A beérkezett válaszok több mint felét, a 23 évnél hosszabb időt a pedagóguspályán töltő személyek adták.

A kutatásban részt vevő személyek több, mint a fele vett részt korábban minősítő eljáráson, ezáltal személyes tapasztalattal rendelkezik a munkahatékonyaságról való visszacsatolás rendszerszerű módjáról. A minősítéssel kapcsolatos impressziók megfogalmazása során érdemes kiemelni azt az ellentmondást, miszerint a saját tapasztalatok megfogalmazására a pedagógusok kiemelkedő mértékben oktatáspolitikai nyelvezetet alkalmaztak. A pedagógusok a további kérdésekre adott válaszaiban is megjelent az a tendencia, miszerint - a negatív visszhang ellenére – az aktuális minőségbiztosítási eljárás során alkalmazott elemeket nevezték meg vagy emeltek ki, saját vélekedésük kifejezése helyett.

A válaszadók több, mint a fele, 64 fő az ötfokú skálán 4-es szintűre értékelte a saját pedagógiai tudását, amely az összes megkérdezett személy 63,36%-a. A legmagasabb értéket 26 (25,74%), míg a középsőt 11 fő (10,89%) jelölte meg. A külső szabályozótól érkező értékelés fontos szerepet tölt be az énkép alakulásában. A pedagógus önmagáról kialakult vélekedése befolyással van a személy saját pedagógiai tudásáról alkotott képére is. Egy szakember abban az esetben lesz képes a későbbiekben reális visszacsatolást nyújtani kollégái munkájának hatékonyságáról, amennyiben az önmagáról alkotott képe valóságghű és ementén a saját tudását is megfelelően képes osztályozni. Ennek okán elvárás volt a válaszadókkal szemben, hogy ne csupán értékelje saját szakmai tudását, de döntéséhez indoklást is kapcsoljon. Az indoklásként megadott itemek a lenti táblázatban olvashatóak (1. ábra).

Indokolja meg döntését!	
Adott válasz	A válasz előfordulása (alkalom)
„Mindig van újat tanulni”	40
Önbizonyosság	31
Sok év tapasztalat	16
Továbbképzéseken való részvétel	13
Pályán eltöltött rövid idő miatt alacsony a pedagógiai tudás	8
Minősítőbizottság visszajelzése alapján	6
Tanulói visszajelzés	6
Kollégák, vezetők elismerése	5
A minősítés óta nem foglalkoztatnak az új módszerek	1

1. ábra – Saját pedagógiai tudás értékelésének indoklása

A nyílt kérdésre 98 értékelhető válasz érkezett. A válaszadók az értékelésük megfogalmazásakor többnyire nem csak egy szempontot említettek meg, ezért a válaszok előfordulásának száma nem egyezik meg a válaszadók számával. A legtöbbször előforduló válasz alapján a pedagógusokról elmondható, hogy szem előtt tartják az élethosszig tartó tanulás (Lifelong Learning/LLL) fontosságát, hiszen ezzel támogatják saját pedagógiai tudásuk és kompetenciájuk folyamatos felfrissítését.

Hasonló megoszlásban vannak jelen a gyakorlati évek számára utaló, illetve a szakmai tudást kiemelő válaszadások. Ez a két tényező a kutatás további kérdéseiben is fontos szerepet kap, az értékelést végző személyre jellemző tulajdonságok meghatározásakor.

A pályakezdő fiatalok - akik 5 évnél rövidebb időt töltöttek eddig a pedagógus-pályán - a tudásuk értékelésének indoklásakor kiemelték, hogy válaszadásuk hátterében az alacsony gyakorlati idejük áll. Úgy vélekednek, hogy a szakmában eltöltött kevés idejük alatt nem volt lehetőségük pedagógiai tudásukat kellő mértékben elmélyíteni.

Alacsony az előfordulása azoknak a válaszoknak, amelyek esetében az indoklás hátterében külső személytől vagy rendszertől kapott visszacsatolás áll. A minősítőbizottság, illetve tanulók visszajelzésének említése 6, a kollégák, illetve vezetők visszacsatolásából származó megerősítés 5 alkalommal történt.

Egy fő által került megfogalmazásra, hogy amióta teljesítette a minősítő eljárás kötelezettségét, azóta nem frissíti rendszerességgel a pedagógiai tudását.

Az alábbi eljárások milyen mértékben segítenék Önt abban, hogy visszacsatolást kapjon munkájának minőségéről/hatékonyaságáról?
Kérem, állítsa fontossági sorrendbe, kezdje a legfontosabbal!

1.	Önértékelés
2.	Óralátogatás
3.	Intézményi kérdőív
4.	Tanulói visszajelzések
5.	Saját dokumentumok elemzése
6.	Képességeitár készítése

2. ábra – Hatékonyság alapján priorizált eljárások

A kérdőívet kitöltő személyek feladata az alábbi 6 eljárás hatékonyság mentén történő priorizálása volt. Ennek eredményét a táblázat szemlélteti. (2. ábra)

A sorrendben első helyre az önértékelés került, amely a jelenlegi rendszer működésével ellentétben, hiszen nem külső értékelésen, hanem a pedagógus önbevallásán alapszik. Ezt követően a megkérdezett személyek második helyre sorolták az óralátogatás eljárását. Megfigyelhető, hogy annak ellenére, hogy a minősítési eljárás bevezetése a pedagógustársadalmat erőteljesen megosztotta, mégis második helyre olyan elem került, amely a rendszer szerves részét alkotja. A harmadik helyre az intézményi kérdőív került, amely az önértékeléshez hasonlóan önbevalláson alapul. Negyedik helyen a tanulói visszajelzések kapott helyet. A tanulói visszacsatolások alkalmazásának lehetősége erősen kötődik az iskolarendszer szintjéhez, hiszen a növendékektől kellő mértékű ítélőképességet és objektivitást vár el. A tanulói kérdőív kérdései többségében a pedagógus diákkal szemben való hozzáállására, valamint a tanórák vezetésére vonatkoznak. Ötödik helyre a saját dokumentumok elemzése került. Ez az eljárás mód szorosan összefügg az önértékeléssel, azáltal, hogy nem külső értékelő személy kerül bevonásra a folyamatba, hanem a pedagóg-

gus a saját feljegyzései szerint értékeli önmaga tevékenységét. Az utolsó helyre a válaszadók a képességleltár készítését sorolták, véleményük szerint munkájukról való visszajelzésben ez bizonyul a legkevésbé hatékony módszernek.

Saját munkájának ellenőrzésének milyen formáit látná a leghatékonyabbnak?	
Adott válasz	Válasz előfordulása (alkalom)
Tanulói visszajelzés	25
Óralátogatás	19
Szakos kollégák óralátogatása	16
Szakmai diskurzus	16
Önreflexió	12
Pedagógiai dokumentumok elemzése	6
Vezetői ellenőrzés	5
Szülői visszajelzés	4
Külső szakember visszajelzése	3
Kérdőív	2
Nincs szükség ellenőrzésre	2
Szaktanácsadói óralátogatás	2
Véleményláda	1
PDCA	1
Objektív ellenőrzés	1

3. ábra – Az eredményes visszacsatolás formái a saját munkahatékonyasággal kapcsolatosan

A fenti táblázatban (3. ábra) a kérdőívet kitöltő személyek vélekedése szerint hatékony reflektív eljárások kerültek feltüntetésre, a válaszok előfordulásának aránya szerint. A válaszadók ($\Sigma=101$) közül 5 fő több visszacsatolási módszert is megjelölt, így a válaszok előfordulásának száma magasabb, mint a kérdőívet kitöltő személyek száma.

Az előző kérdéssel összehasonlítva kiemelendő, hogy a válaszadók az első négy helyen olyan eljárásmodokat jelöltek meg, amelyek a kívülről érkező visszaigazolások csoportjába sorolandók. Az előző kérdéssel összehasonlítva - amelyben a megkérdezetteknek a kutatást végző személy által megadott válaszokat kellett priorizálniuk - elmondható, hogy amennyiben önálló válaszmegfogalmazásra kéri fel a pedagógusokat, ők az első négy helyre külső ellenőrzési eljárást emelnek, amelyek között szerepel (a 2. helyen) – a bevezetésekor tapasztalt nagy ellenállás ellenére is - a jelenlegi rendszer eleme.

Az előző kérdésben első helyre emelt önreflexió a jelenlegi itemben csupán az 5. helyet foglalja el, az erre érkező válaszok kevesebb, mint fele (12) annyi alkalommal fordulnak elő, mint az első helyen említette tanulói visszajelzések (25).

A 14. helyen említett PDCA (Plan-Do-Check-Act) rendszer egy minőségellenőrzési eljárás. Ennek során egy ciklusban történik az adott folyamat problémáinak feltárása és annak megoldására vonatkozó tervek megalkotása (Plan). Ezt követően zajlik a megoldásra javasolt tervek megvalósítása (Do). A következő lépés kiemelt feladata véghez vitt tervek hatékonyságának ellenőrzése (Check), majd ezt követően zajlik a beavatkozás, amely a tervek és az ellenőrzés mentén szerzett tapasztalatok alapján történik (Act).

A kérdőív itemei az ellenőrzés formái mellett kitértek az munkaminőség felmérésének szempontjaira is. A kitöltő pedagógusoknak 10 szempontot volt szükséges megadniuk, amelyeket fontosnak vélnek az oktató-nevelő munkájuk értékelése során. Az alábbi táblázat a válaszadók által megadott kompetenciák és azok előfordulási arányát mutatja be. (4. ábra – A pedagógusmunka értékelésének szempontjai)

Az eredmények értékelésekor hangsúlyozandó, hogy a válaszadók közül ($\Sigma=101$) csupán 37 fő válasza fogadható el teljes mértékben, 10 szempont megnevezésével. 64 fő 10 kritériumnál kevesebbet fogalmazott meg. Közülük 16 fő nem kívánta a kérdést megválaszolni.

Ha Ön dönthetne, milyen szempontok alapján értékelné a pedagógusok munkáját?
Soroljon fel legalább 10 szempontot!

Adott válasz	Válasz előfordulása (alkalom)
Szakmai tudás	36
Kommunikációs készség	30
Együtműködés a kollégákkal	25
Empátia	23
Egyéni bánásmód az SNI és HH tanulókkal	20
Módszertani változatosság	19
Rugalmasság	19
Kreativitás	19
Elfogadás	16
Céltudatosság, tervezés	15
Tanulói visszacsatolás	13
Plusz feladatvállalás, aktivitás	12
Önreflexió	12
Hiteles személyiség	11
Gyermekek szeretete	10
Innováció	8
Szülői visszajelzések	8
Helyzetfelismerés	8
Dokumentáció vezetése	7
Tanórán kívüli csapatépítés	7
IKT használata	7
Konfliktusmegoldó-képesség	7
Továbbképzésre való igény	7
Elkötelezettség	6
Tanulók motiválása	4
Pontosság	4
Pozitív gondolkodás	3
Óravezetés	3
Nyitottság	3
Személyiség	3
Támogató attitűd	2
Agilitás	2
Gondolkodás segítése	2
Szervezőkészség	2
Korrekttség	1
Emberség	1
Türelem	1
Mentális egészség	1
Belelő képesség	1
Következetesség	1
Korrekt tanulói mérési-értékelési módszerek alkalmazása	1
Tevékenységek központúság	1

4. ábra – A pedagógusmunka értékelésének szempontjai

A megkérdezettek válaszai alapján a leggyakrabban előforduló értékelési szempont a szakmai tudás mértékének felmérése, ez 36 alkalommal került megemlítésre. Ezt követően 30 személy említette a kommunikációs készség fontosságát, amelyet korábban, a kérdőív elején található intenzitáskérdések megválaszolásakor is rendkívül szükségesnek értékelték. A harmadik helyre a kollégákkal való együttműködés került besorolásra (25 alkalom), amelyet 23 említéssel az empátia követett.

A fentiekben felsorolt 42 komponens a pedagógiai munka során olyan sokrétűen jelenik meg, hogy felmérésükhöz nem elégséges egy eljárás alkalmazása, mindenképpen több módon történő ellenőrzés szükséges.

Milyen jellemzők mentén történjen az értékelést végző személyek kiválasztása?

Kérem 5 szakmai és 5 személyiségbeli jellemzőt említsen!

Adott válasz (szakmai jellemző)	Válasz előfordulása (alkalom)
Tapasztalat	48
Szakmai tudás	47
Szakmai elismertség	14
Végzettség	10
Módszertani változatosság	10
Szakmai aktivitás	9
Szakmai elkötelezettség	9
Az értékelt személlyel megegyező szakvégzettség	8
Naprakész jogszabály-ismeret	7
Szakmai együttműködés képessége	6
Szakmai kompetencia	6
IKT eszköz ismerete	5
Építő kritika megfogalmazásának képessége	5
Innovativitás	4
Mérés-értékelési alapismeretek	4
Vezetői-mentortanári végzettség	4
Szakmai nyelv használata	2
Differenciálás	2
Oktatás-politikai ismeretek	1
Szakvizsga	1
Pszichológiai tudás	1
Oktatási rendszer reális szemlélete	1
Tantervi követelmények ismerete	1
Közösségépítés	1

5. ábra – Az értékelést végző személyek kiválasztásának szakmai szempontjai

A kérdőív ezen nyílt kérdésére 88 értékelhető válasz érkezett. 13 személy jelezte, hogy nem kíván a kérdésre válaszolni, ez a megkérdezettek 12,87%-a.

A kapott visszajelzésekből megállapítható, hogy az összes válasz közül csupán 34 személy (38,64%) adta válaszait szortírozva, a megadott számaránynak megfelelően.

15 fő – amely a 88 személynek a 17%-a – adott meg feleletében 10 szempontot, de ezek nem csoportosították, illetve nem jellemezte őket az 5–5-ös megoszlás.

A szakmai elvárásokra érkezett válaszok között (5. ábra) az első tényező (tapasztalat) csupán egy előfordulási alkalommal jelent meg többször a visszajelzések között (48 alkalommal), mint a második helyre sorolt szakmai tudás item (47 alkalommal). A harmadik, illetve az az alatti pozíciót elfoglaló szempontok gyakorisági értékei jelentősen alulmaradtak az első két komponenséhez képest.

A beérkezett válaszok alapján összehasonlíthatóvá vált, hogy az első két helyet elfoglaló tényezőt melyik szakmacsoport milyen arányban jelölte meg.

A szakmai tudás mint az ellenőrző személy kiválasztását befolyásoló tényezőt 14 fő óvodapedagógus (13,86%), 15 fő tanító (14,29%), valamint 19 fő (18,81%) tanár jelölte meg válaszaik között. Így elmondható, hogy az ellenőrző személy kiválasztása esetén a szakmai tudás kompetenciájának megléte a tanárok számára a legfontosabb.

A tapasztalat az alábbi arányban jelenik meg a megkérdezett szakmacsoportok válaszaiban az értékelő személlyel szembeni elvárásként: 11 fő óvodapedagógus (10,89%), 17 fő tanító (16,83%), 19 tanár (18,81%). Ebben az esetben is a legmagasabb százalékban a tanár munkakörben dolgozó személyek tartották fontosnak a tapasztalat figyelembevételét a minősítő személy kiválasztása során.

A személyiségjegyekre vonatkozó válaszokból (6. ábra) kiderült, hogy az értékelést végző személyekkel szemben támasztott elvárások közül a legfontosabbnak az együttérzés képességét tartják a pedagógusok. Az empátia előfordulásának aránya rendkívül magas, mivel a 88 pedagógus közül 40 fő emelte be válaszaik közé, amely a megkérdezettek 45,45%-át alkotja. Második helyre a kommunikációs képesség került, 24 említéssel, 27,27%-os előfordulási aránnyal.

Adott válasz (személyiségbeli jellemző)	Válasz előfordulása (alkalom)
Empátia	40
Kommunikációs képesség	24
Segítőkészség	17
Nyitottság	14
Rugalmasság	14
Hiteles személyiség	12
Emberség	8
Tolerancia	7
Kreativitás	5
Korrektség	4
Pontosság/Precizitás	4
Kedves	4
Határozott	4
Támogató attitűd	2
Mosolygós	2
Mentális épség	2
Rátermettség	2
Önkéntesség	2
Türelem	2
Gyermekcentrikusság	2
Magas érzelmi intelligencia	2
Egészséges önkép	1
Erőszakmentesség	1
Sokszínűség elfogadása	1
Mások tisztelete	1
Figyelmesség	1
Következetesség	1
Karizmatikus személyiség	1
Alázat	1
Haladó szemléletmód	1

6. ábra – Az értékelést végző személyek kiválasztásának személyiségbeli szempontjai

A kérdőív fentebb kiemelt nyílt kérdése a kitöltő személy által az ellenőrző személyre vonatkozóan kizáró oknak tartott tulajdonságok feltárását célozta meg.

A 101 kitöltő személy közül 86 fő adott értékelhető választ a kérdésre, amely a megkérdezettek 85,15%-a. 15 fő jelezte, hogy nem kíván jellemzőket felsorolni.

A 86 fő közül csupán 14 személy (18,86%) adott csoportosított, megfelelő számú válaszokat, míg 4 válaszadó visszacsatolásában megtalálható a 10 negatív tulajdonság, de ezek nem kerültek szempont szerinti szortírozásra.

68 személy válaszában kerültek ugyan felsorolásra itemek, de ezek száma nem felelt meg a kérdésben megfogalmazott kritériumnak.

Mely jellemzőket tartana kizáró oknak az értékelést végző személyek esetében?

Kérem 5 szakmai és 5 személyiségbeli jellemzőt emeljen ki!

Adott válasz (szakmai)	Válasz előfordulása (alkalom)
Gyakorlat hiánya	24
Alacsony színvonalú tudás	24
Elavult tudás	10
Módszertani kultúra hiánya	9
Nem kellő mértékű képzettség	9
Nem azonos oktatási szinten szerzett tapasztalat	8
Kollégák véleménye alapján nem alkalmas	6
Elzárkózás az újításoktól	6
Diákok véleménye alapján nem alkalmas	5
Nem aktív pedagógus	4
Egyes életkori sajátosságok ismeretének hiánya	4
Együtműködés hiánya	4
Kiegészítés	3
Nem esett még át minősítő eljáráson	3
Nem megfelelő kommunikációs stílus	3
„Szakbarbár”	2
Nem elhívatott	2
Autokratikus tanítási stílus jellemzi	1

7. ábra – Az értékelést végző személyek kiválasztását kizáró szakmai tényezők

A nyílt kérdésre adott válaszokról elmondható, hogy az első két helyre az értékelő személy kiválasztásának szempontjaira vonatkozó kérdés két leggyakrabban említett elemének ellentéte került – a gyakorlati hiánya és az alacsony színvonalú tudás. (7. ábra) A két követelmény előfordulási aránya egyenlő. A harmadik helyre az „elavult tudás” került, amely csupán 10 alkalommal jelent meg a válaszadók visszajelzéseiben.

Nyolc fő kizáró indoknak tartja, amennyiben a felügyelő személy az oktatásnak nem azonos szintjén tevékenykedik, mint az értékelendő pedagógus.

Adott válasz	Válasz előfordulása (alkalom)
Hatalomvezérelt	20
Rugalmatlan	15
Csak a saját tudását tartja megfelelőnek	12
Empátia hiánya	8
Befolyásolható	7
Precizitás hiánya	6
Jóindulat hiánya	5
Önértékelési probléma	5

Tisztelet hiánya	4
Negatív szemléletmód	4
Elfogultság	4
Hanyagság	3
Diszkriminatív hozzáállás	2
Túlzott szubjektivitás	1
Szűklátókörűség	1

8. ábra – Az értékelést végző személyek kiválasztását kizáró személyiségbeli tényezők

A válaszokból kitűnik, hogy a hatalomvezéreltséget tartják a legtöbben kizáró tulajdonságnak az értékelés végzésére való kiválasztáskor. Ezt a jellemvonást az érvényes választ adó 86 fő közül 20-an jelölték meg. Tehát az összes megkérdezett 23,25%-a tartja a hataloméhséget kizáró tényezőnek. Ezt követi a 15 alkalommal kiemelt rugalmatlanság, amelyet az összes kitöltő személy 17,44%-a említett meg.

Negatív tényezőként tüntetnek fel azt, hogy az értékelést végző személy csupán a saját tudását véli megfelelőnek, az értékelt személy ismereteit nem ismeri el. Ezt 12 alkalommal emelték ki a válaszadók, amely az összes személy 13,95%-át adja.

Az online interjúk válaszainak összesítése

Az online interjú tartalma három kérdést ölelt fel, amelyekre a válaszadó személyektől esszé típusú választ vártam. Minden oktatási szintről 2–2 pedagógiai szakember került megkérdezésre.

1) Kérem írja le, milyen személyiségjegyekkel szükséges rendelkeznie az ön véleménye szerint egy hatékony pedagógusnak?

A hatékony nevelő-oktató munkát végző szakemberek személyiségjegyeivel kapcsolatos kérdések esetében teljes egyezés mutatható ki a kérdőívet kitöltő személyek válaszaival, illetve több helyen megemlítsre kerültek a kérdőív 1. és 2. kérdésében kiemelt kompetenciák és értékek is. Így elmondható, hogy az interjúban kapott válaszok teljes mértékben alátámasztják a kérdőív elemzése során kialakult sorrendiséget.

Az interjúk esetében elmondható, hogy a válaszadó személy elsőik között említette a szakmai tudást és a gyakorlati idő fontosságát. A szakmai tudás prioritásának erőteljes hangsúlyozása a tanár végzettségű szakembereket jellemezte, míg az óvodapedagógusok főként a gyermekkel való kapcsolatot, a feléjük irányuló szeretetteljes közeledést hangsúlyozták ki.

2) Kérem fejtse ki, mi a meglátása a pedagógusok aktuális társadalmi státuszával kapcsolatban?

A pedagógus társadalmi megbecsültsége rendkívül fontos szerepet játszik az énkép kialakításában és ezen keresztül hatással van a pedagógus hatékony munkavégzésére is. Hiszen amennyiben a pedagógus reális énképpel rendelkezik, képessé válik munkája során a megfelelő szintű önreflexióra és így, az értékelés során feltárt fejlesztendő területekre célzott figyelmet tud fordítani.

Az interjú alanyai egyetértettek abban, hogy a pedagógus munkája a legnagyobb értéket teremtő tevékenység, mégis a jelenlegi elismertsége az értelmiségi szakmák között a legalacsonyabb szinten van. Annak ellenére, hogy a szakma képviselőivel szemben elvárás a magas szintű tudás és a sok éves tapasztalat.

Többen hangsúlyozták, hogy a pedagógusok többsége csak a gyermekek és a szakmai iránti elkötelezettsége miatt nem vált pályaelhagyóvá, annak ellenére, hogy mind az állami, mind a szülői oldalról kevés támogatást kapnak. Egy óvodapedagógus azt is kiemelte, hogy a szülő és szakember kapcsolatát többségében nem a mellérendeltségi partnerkapcsolat jellemzi, amelynek fő célja a gyermekek előnyeinek figyelembevétele, hanem egy olyan alá-fölérendeltségi viszony, amelyben a szülő magát, a pedagógus fölé helyezi. Emellett gyakori az a tendencia miszerint a pedagógustól olyan feladatokat elvégzését várják el, amely korábban teljes mértékben a szülő kompetenciakörébe tartozott.

Az interjúalanyok közül egy tanár említette meg, hogy a pedagógusok rendkívül alacsony száma és a foglalkozás csekély presztízse erőteljesen csökkenti a lehetőséget a kontraszelekciónak, tehát annak, hogy a pályára alkalmatlan személyek kiszűrésre kerüljenek a minősítőeljárás által, valamint külön juttatásban részesüljenek a kiemelkedő teljesítményt nyújtó szakemberek.

A megkérdezett 2 tanár a pedagógiai szakemberek aktuális társadalmi helyzetével kapcsolatos kérdés során kitért arra is, hogy a pedagógusok tényleges oktatási feladata nagy mértékű változáson ment keresztül azáltal, hogy napjainkra erőteljesen csökkent a tényleges tudás értéke, hiszen az interneten bármilyen információ másodperceken belül megszerezhető. A tanár feladatai közé inkább a készségek fejlesztése tartozik, amelyhez viszont nem részesültek megfelelő felkészítésben.

3) Kérem ossza meg szakmai nézetét arról, milyen viszonyban áll a pedagógiai hatékonyság és a pedagógiai eredményesség?

Az interjú résztvevői által adott válaszokból egyöntetűen kiderül, hogy a pedagógiai hatékonyság és a pedagógiai eredményesség között egyenes arányosság van, amennyiben egy pedagógus a munkája során hatékony, abban az esetben eredményes is.

Az egyik tanár kiemelte, hogy mind a hatékonyság, mind az eredményesség a minőségi oktatás alappillére. Az oktatási rendszer eredményessége a tanulmányi mutatóktól, illetve a szocializációs mutatóktól egyaránt függ. Míg a hatékonyság az anyagi és emberi erőforrásokkal és a ráfordított idő mennyiségével egyenlően arányos. Így a hatékonysághoz kiemelten szükséges a megfelelő pedagógus-létszám, amely kizárólag a tanári szakma anyagi és társadalmi megbecsülttségének emelésével érhető el.

Az interjúba bevont másik tanár hangsúlyozta, hogy az interjú első kérdésében felsorolt személyiségjegyek lényeges összetevői a pedagógiai hatékonyságnak. A hatékony pedagógustól elvárt, hogy rátermett, felkészült legyen és jó pszichés erőforrással rendelkezzen.

A kutatásban elemzett interjú válaszai teljes mértékben igazolják a kérdőívek válaszaiban hitelességét. Az online interjú metodikailag megerősítette a kérdőív módszerét.

Záró gondolatok

A kutatás választ kívánt kapni arra a felvetésre, milyen tulajdonságokkal szükséges rendelkeznie egy hatékony pedagógusnak, illetve arra, hogy a gyakorlatban dolgozó pedagógusok meglátása szerint milyen értékelési módszer kialakítása lenne a célravezető a hatékony munkavégzéssel kapcsolatosan.

A tanári szakma identitására jelentős hatással bír a társadalom pedagógusokról alkotott vélekedése. Ebből következik, hogy az oktató munkát végző szakemberek hatékonyságról, eredményességéről alkotott képét a társadalmi megítélés, elvárás és gondolkodás is befolyásolja. Az állampolgároktól származó attitűd annak ellenére negatív, hogy a pedagógusok egyértelműen pozitív tudástöket termelnek, amely értékteremtő jellege ellenére nem váltható finánciális tökévé. Az alacsony szintű anyagi és morális megbecsültség a segítő és a társadalmat fenntartó foglalkozásokat jellemzi, így a pedagógusét is. Ez a negatív társadalmi felfogás ártó hatással van a pedagógusok öntudatára és önbizalmára, ezen keresztül a hatékonyságára is. A társadalmi megítélés és pedagógiai öntudat összefüggésének mélyebb vizsgálata további, távlati céljaim között szerepel.

Fontosnak tartom annak a kérdésnek a mélyebb feltárását is, hogy amennyiben a pedagógusokat saját elképzeléseikről kérdezik a minősítő eljárás folyamatának optimalizálásával kapcsolatban – a pedagógustársadalom felől érkező markáns ellenvélemény ellenére – válaszaikban miért lelhetők fel mégis magas arányban a jelenlegi oktatás-politikai rendszerben megjelenő elemek? Mi az oka annak, hogy a pedagógusok a felmérés során biztosított anonimitás mellett sem merik szabadon felvállalni véleményüket?

Hiszem, hogy az elmélet és a praxis találkozásával feltárhatók a fent kiemelt kérdések. Az ezekre kapott válaszok segíthetnek egy optimális értékelési rendszer megtervezésében, amely által a pedagógusok reális képet kaphatnak saját munkájukról. Ez a visszacsatolás pedig hozzájárulhat saját énképük fejlődéséhez. A valós énképpel rendelkező szakember, aki érzi a társadalom megbecsülését motiválttá válik, amely az oktató munka minőségének javulását eredményezheti.

Bibliográfia

- Allport, G. W. (1980): A személyiség alakulása. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Antalné Szabó Ágnes, Hátori Veronika, Kimmel Magdolna, Kotschy Beáta, Móri Árpádné, Szőke-Milinte Enikő, Wölfling Zsuzsanna (2013): Útmutató a pedagógusok minősítési rendszeréhez, Oktatási Hivatal, Budapest
- Bognárné Kocsis Judit (2011): Zsolnai József pedagógusképe, Iskolakultúra, 10-11.sz., 31-37.o.
- Fábián Gyöngyi (2011): Tükörtől tükörig: A pedagógus pályakép változásainak elmúlt negyven éve, Iskolakultúra, 12. szám, 10-22.o.
- Falus Iván (2003): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Farkas Zoltán (2018): A társadalmi rétegződés értelmezései, Statisztikai szemle, 96. éf. 5.szám, 468-488.o.
- Ferge Zsuzsa – Gazsó Ferenc – Háber Judit – Tánczos Gábor – Várhegyi György (1972): A pedagógusok helyzete és munkája. MTA Szociológiai Kutató Intézete, Budapest
- Frank Tamás – Thun Éva (2012): Milyen férfitanító-kép él az iskolák feminizált világa résztvevőinek gondolkodásában?, Képzés és Gyakorlat, 10.éf. 3-4. sz., 36-53.o.
- Kovács Edina – Thun Éva (2007): Szerep – nem szerep. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest
- N. Tóth Ágnes (2015): A megváltozott pedagógus szerep, In.: A pedagógia adósságai, Savaria University Press
- OECD (2005): Teacher Matter – Attracting, developing, and retaining effective teachers, http://www.nefmi.gov.hu/letolt/nemzet/oecd_publication_teachers_matter_english_061116.pdf, utolsó megtekintés 2018.10.12.
- Oktatási Hivatal (2017): Útmutató a mesterpedagógus fokozatot megcélzó minősítési eljáráshoz, https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/Mesterpedagogus_masodik.pdf, utolsó megtekintés: 2019.02.25.
- Sági Matild – Varga Júlia (2011): Pedagógusok, Jelentés a magyar közoktatásról 2010, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest
- Sági Matild (2015): Pedagógus karrierminták, Educatio, 2015/1 <http:// folyoiratok.ofi.hu/educatio/pedagogus-karriermintak>, utolsó megtekintés: 2018.08.15.
- Sallai Éva (1994): A pedagógusmesterség tartalma és tanulhatósága, különös tekintettel a pedagógusszemélyiség kialakulására, Bölcsészdoktori disszertáció, ELTE, Budapest
- Sipos Imre (2013): A pedagógusok előmeneteli rendszerének jogszabályi háttere https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/eletpalyautak_konferencia/plenaris/Sipos_Imre.ppt, utolsó megtekintés: 2019.11.12.
- Thun Éva (2007): A neveléstudományi és oktatástudományi paradigmákról, Educatio, 4. sz., Társadalmi nemek, 623-636.o.
- Ungárné Komoly Judit (1978): A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Zsolnai József (1996): Az alkotó pedagógia programja, In.: Zsolnai József: Alkotó pedagógia: Program és szerkezet, Pécs

JUHÁSZ VERONIKA

MAGATARTÁS ÉS VISELKEDÉSZAVAR KEZELÉSE ÓVODAI CSOPORTBAN

A mai globalizálódó világunkban az emberek egyre gyökértelenebbé válnak. Nincs kötődés, nincs, vagy felszínes a hagyománytisztelet. A gyermekek helyzete is kettős. Kimeríthetetlen kíváncsiságuk és tudásvágyuk az internet segítségével határtalanul kielégíthető, de érzelmi szükségleteik hátrányt szenvednek. Egy kisgyermek első és legfontosabb közege a családja, ebben a mikroközegben kapja meg az első impulzusokat a külvilágtól, és innét indul felfedező útjára, hogy tapasztaljon, ismerkedjen, okosodjon. Nem mindegy, hogy honnét indulunk, és milyen állomásokon töltünk el hosszabb és rövidebb időt. Az egyik legmeghatározóbb állomás az életünkben az óvodás időszak. Ezek alatt az évek alatt tanulunk a legtöbbet, és érnek bennünket a legmeghatározóbb élmények, amelyek aztán egész életünkre kihatással vannak.

A fogyasztói társadalom elsődleges prioritása a vásárlási kényszer, hogy a gyerekeknek minden materiális javat biztosítani tudjanak a szülők. A beszélgetés helyett a virtuális világé a főszerep a számítástechnikai eszközökön és az okos telefonokon keresztül. Kétségtelenül rengeteg információ és tudás átadására alkalmasak az IKT eszközök, de személytelenek. Az érzelmi kiegyensúlyozottság, a gyermeki kreativitás és a társas kapcsolatok kialakításának képessége kezdetlegesebbek, vagy hiányosak. Többek között ez a tényező is szerepet játszhat abban, hogy egyre több a viselkedési, és beilleszkedési zavarral küzdő gyermek. Pedig a XXI. században elengedhetetlenül fontos, hogy a gyerekek erős gyökerekkel rendelkezzenek, érzelmileg kiegyensúlyozott körülmények között nevelkedjenek, hogy a mai kor kihívásaival megbirkózó, fizikailag és szellemileg erős és egészséges felnőttek legyenek. Ezért, mind a szülők, mind pedig a pedagógusok felelőssége óriási a felnövekvő generáció nevelésében.

Az optimális az lenne, ha ez a két, nevelésben fontos szerepet játszó csapat, a gyermekek érdekében együtt tudna dolgozni. Sajnos ez nem mindig működik.

Tanulmányomban egy ilyen viselkedészavaros gyermek esetét mutatom be. A szociometria segítségével megpróbálom meghatározni a gyermek helyét a csoportban és a többi gyermek hozzá való viszonyulását. Ismertetem az óvodás kor pszichológiájának, illetve a magatartás és a viselkedészavar szakirodalmi hátterét. A személyes tapasztalatom és a rendelkezésemre álló szakértői vélemények alapján bemutatom a gyermek helyzetét és az óvodai csoportban tanúsított viselkedését. Célom, hogy bebizonyítsam, hogy az ilyen gyermekek egyéni helyzetben történő vizsgálata alapján kapott eredmények, és a problémáikra tett kezelési javaslat, a csoportban nyújtott viselkedésére nem jelent megoldást.

A tanulmány első részében a fejlődés- és személyiségpszichológia szakirodalma alapján mutatom be az óvodás korú gyermekekre vonatkozó fejlődési jellemzőket és a társas kapcsolatok alakulását.

A munkám második felében a rendelkezésre álló szakértői véleményeket is figyelembe véve tárom fel egy magatartászavaros gyermek, csoportban megjelenő viselkedését. A gyermek nevelésében, fejlesztésében részt vevőkkel készített interjúk alapján igyekszem még teljesebb képet adni a gyermek családi hátteréről, különböző helyzetekben mutatott viselkedéséről. Végül megoldási javaslatokat teszek annak érdekében, hogy azokban az

óvodai közösségekben, ahol van viselkedészavarral küzdő gyermek, sem ő, sem pedig csoporttársai ne szenvedjenek hátrányt, és az ilyen körülmények között dolgozó óvodapedagógusok se jussanak el a kiégés állapotáig.

1. Az óvodáskor pszichológiája

Az óvodáskorú gyermek életében jelentős szerepe van az érzelmeknek, amelyek minden megnyilvánulását, tetteit, cselekedeteit döntően befolyásolják. Ezt a folyamatot a hétköznapi életben úgy nevezhetjük, hogy „szíve szerint” dönt. Ebből is adódik az, hogy a fejlődépszichológiával foglalkozó szakemberek számára a kisgyermekkorigi kapcsolatban sok a bizonytalanság. Elmondható, hogy az életnek ez a szakasza a sajátos gondolkodásmódjánál, érzéseinél és viselkedésénél fogva elkülönül. Viszont az is igaz, hogy egy fokozatosan változó, hosszú periódus kezdetének nevezhető, ami belenyúlik egészen a kamasz- és felnőttkorba. Erről a korszakról több fejlődésmélelet látott napvilágot, amelyek ezen életperiódus jellemzőit mutatják be, és szolgálnak alapul az óvodai nevelési folyamathoz. (Cole–Cole 1998. 291.)

Az óvodások úgy gondolkodnak, hogy a szabályokat mindig a felnőttek hozzák, és valami akkor rossz, hogyha ezek a felnőttek által hozott szabályokba ütköznek. Kohlberg szerint az erkölcsről való gondolkodás szakaszai 3 szintbe sorolhatók be. A prekonvencionális, konvencionális és posztkonvencionális szintbe. Elmélete szerint az óvodások a prekonvencionális szintbe tartoznak, ami a büntetésről és a szófogadásról szól. Ebben az életszakaszban a gyerekek még nincsenek tisztában a társadalom szabályaival és azok helyes vagy helytelen voltaival. A felnőtt a gyermek felett áll, ami számára természetes, a büntetés pedig csak úgy elkerülhető, ha betartják, amit a felnőttek mondanak, azaz szót fogadnak. (Cole–Cole 1998, 540–541.)

Freud egy olyan elméletet alkotott, amelyben az játssza a főszerepet, hogy a gyerekek hogyan elégítik ki azokat a szükségleteiket, amelyek az életben maradásukhoz elengedhetetlenek. Szerinte az iskolás kor eléréséig három kritikus fejlődési szakaszon mennek keresztül a gyerekek: orális, anális és fallikus szakasz. Ha az orális szakaszban fixáció következik be, akkor szájon át történő feszültség-levezetés lehet az eredménye. Az anális szakaszban történő törés esetén a személyiségműködésben nagy valószínűséggel jelentkezhet fösვნénység, makacsság stb. A fallikus szakaszban bekövetkező fixáció esetén sajátos személyiségjegyek alakulhatnak ki mind a nők, mind pedig a férfiak esetében. Megállapítható, hogy Freud az ember biológiai meghatározottsága mellett érvelt, és kevésbé foglalkozott a személyiség szociális hátterének vizsgálatával. (Stöckert 1999, 72–75.)

Adler, aki Freud munkatársa volt teljesen szakított a freudi állásponttal, és egy új irányzatot hozott létre az individuálszichológiát. Abban különbözött, hogy ő a személyiség erejét a társadalmi késztetésekből látta. Megteremtette a hatalomra törekvés és a kreatív én fogalmát. A kreatív én egy szubjektív rendszer, amely az egyén által átélt élményeket értelmezi és jelentéssel látja el. Elmélete alapján az embert nem a múlt, hanem a jövőbeli célok motiválják. (Stöckert 1999, 35–36.) Az adleri tanítás egyik kulcsa a szociális egyenértékűség, amiből az következik, hogy minden embert elfogad olyannak, amilyen. Adler tudatos lényként kezelte az embert, aki tudatában volt annak, hogy mit miért tesz. (Szélesné 2005)

A kognitív modellt követők szerint, az emberi viselkedéshez először az emberi gondolatok tartalmát és folyamatát kell megérteni. Ha valaki a normálistól eltérően viselkedik, akkor a kognitív elvet vallók kognitív problémákat vizionálnak a háttérben. Aaron Beck és Albert Ellis volt az, aki kognitív elméletekkel próbált magyarázatot találni a pszichés rendellenességekre. Úgy gondolták, hogy a viselkedés, a gondolkodás és az érzelmek centrumában a kognitív folyamatok állnak. Álláspontjuk szerint a rendellenességek úgy érthetők meg a legjobban, hogyha a kognitív tartományok kerülnek vizsgálat alá. Az ezt az irányzatot magukénak vallók szerint minden ember művész, akik annak érdekében, hogy a körülöttük zajló eseményeket megértésük, az elméjükben megteremtik és reprodukálják a világot. Amennyiben hatékonyak vagyunk, úgy a kognitív reprezentációink adaptívak, ha nem akkor, más ember számára idegen, saját magunk számára pedig egy fájdalmas és káros belső kognitív világot alkotunk. A nem megfelelően való működésnek, rengeteg kognitív háttere lehet, mégpedig az illogikus gondolkodás, maladaptív feltételezés, vagy éppen nyugtalanító gondolatok. (Comer 2000)

A család mint elsődleges szocializációs közeg

A társas fejlődés kétoldalú folyamat, amiben a gyerekek egy időpontban integrálódnak a nagyobb társadalmi közösségbe, és mint individuum is elkülönülnek. Az egyik oldalt nevezzük szocializációnak, ahol a gyerekek megtanulják a társadalmi normákat, értékeket. A másik oldal a személyiségalakulás, amikor minden gyermeknek kialakul az egyéni érzésvilága, viselkedése, amivel különböző helyzetekre reagál. (Child 1968)

A szocializációs folyamatban a társas együttélésre nevelő hatások és az egyéni befogadóképesség kölcsönhatása valósul meg. Szerepet játszanak ebben a fejlődésben a szülők viselkedésének leképezései, a saját viselkedésről alkotott visszajelzések és a tudatos nevelés. Úgy emberiesedünk, hogy megtanuljuk az érzéseinket kordában tartani, a tárgyakkal való bánásmódot, fejlesztjük a gondolkodásmódot, a kommunikációnkat, a kapcsolatteremtés formáit. (Bagdy 2002)

A humanizáció az emberi együttélés sajátos egységeihez, a kiscsoportokhoz kötött. (Mérei 1971) Az a mikro közeg, ahol a felnőtté válás végbemegy az első sorban a család, majd a munkahelyi, baráti kiscsoportok. Az itt létrejövő kapcsolatunknak a jellegzetes vonása a személyesség és a kölcsönösség. Ez az a közeg, ami emberi fejlődésünk szempontjából egy örökös iskola marad, hiszen itt változtatjuk, csiszolgatjuk a kornak, a társadalmi elvárásoknak megfelelően viselkedésünket. Hiszen a család egy ősi intézmény, amely már évezredek óta minden kultúrában jelen van. Elsődlegessége abban rejlik, hogy a legkorábbi életszakasztól kezdve hatást gyakorol a fejlődő egyénre. Az erős érzelmi kötődéseknek köszönhetően egy hosszan tartó érzelmi és viselkedési alapot kap a személyiségünk, amelyet továbbviszünk az életünkbe. A család felkészíti az egyént arra, hogy a társadalomban teljes emberként vegyen részt, ellátja a gyermek biológiai gondozását, az éréshez és a fejlődéshez szükséges feltételeket biztosítja, és követendő viselkedési mintát ad. A gyermeknevelés spontán és tudatosan történik. A spontaneitás a gyermeket érő mindennapi hatásokban fejeződik ki, a tudatosság pedig abban nyilvánul meg, hogy tudatosan közvetített gyermeknevelési módszerek alakítják a gyermek életprogramjait. Főszabály szerint a család egy kettősvezetésű egység. Az apa gondoskodik a fenntartásról, és intézi az ügyeket. Az anya őrzi a családi tűzhely melegét, azaz megteremti a családi harmóniát, és a biztos érzelmi hátteret. (Bagdy 2002)

A családi légkörben bekövetkezett problémák feltehetően felelősek lehetnek azon hibás személyiségfejlődésért, amelyek már gyermekkorban megnyilvánuló lelki zavarokban, vagy a felnőttkori alkalmazkodás töréseiben mutatkoznak meg. A gyermeki fejlődést akadályozó okok alapja, az esetek nagy részében az egyenlőtlen szülői kapcsolatokban keresendő. Ennek következménye, hogy a fejlődésben lévő utód nem kapja meg a számára megfelelő, kiegyensúlyozott családi hátteret, és egy érzelmileg bizonytalan közegben találja magát. Amennyiben egy családban nem harmonikus légkör uralkodik, nem nyújt elég biztonságérzetet, az a gyermeket más közösségek felé irányítja, amely nem feltétlenül pozitív hatást gyakorol rá. Az egészséges család a gyermeki lélek egészséges fejlődésének a záloga. Ezért kell elegendő figyelmet szentelni ezeknek a közösségeknek, hisz a legsérülékenyebb tag a fejlődő gyermek. A mai felgyorsult világ stresszhelyzeteivel szemben csak egy stabil, harmonikus család tud védeltséget nyújtani a fejlődő személyiség számára és tud erőt biztosítani az önmegvalósító életvezetéshez. (Bagdy 2002)

A kutatások szerint a szocializáció korai zavara eredményezheti a viselkedészavar, az iskolás kor előtti szorongás és depresszió, a szelektív mutizmus és az iskolafóbia kialakulását. (Vetró szerk. 2008)

A normális és a nem normális viselkedés meghatározása

Ranschburg Jenő, aki korunk egy elismert pszichológusa volt, próbálta meghatározni, hogy mi számít a viselkedésben normálisnak, és mi az, ami nem. Álláspontja szerint minden csoport és közösség szabályok szerint működik. Olyan normákhoz köti a tagok viselkedését, amit ha betartanak, az követendő és helyes, azaz normális, és ha megszegik az helytelen, azaz nem normális. Ezek a szabályok, ha észrevétlenül is, de áthatják a mindennapjainkat. Ezek a normák nem örökvényűek, az idő előrehaladtával változáson mennek keresztül, függenek az adott csoport kultúrájától is. De viszonylagosságuk ellenére szilárdan beépülnek a személyiségünkbe, és ha valaki megszegi őket, arra gyorsan rámondjuk, hogy normaszegő, és abnormális a cselekedete. Ugyanakkor nem lehet a normaszegést a magatartási zavar egyetlen kritériumának tekinteni.

Attól is függ, hogy egy viselkedés helyes vagy helytelen, hogy milyen gyakran tanúsítják azt. Ha valaki a statisztikai átlagon belül van, akkor úgy viselkedik, ahogy általában mindenki, ha pedig kívülre kerül, akkor magatartása rendellenesnek mondható. Viszont e kritérium alkalmazása veszélyeket rejt, mivel nincs különbség jó és rossz viselkedésforma között. Ranschburg szerint egy olyan definíciót kell alkalmazni, ami az egyén szubjektív döntésén alapul, és ezt a szempontot betegségtudatnak nevezzük. Ez a magatartási zavarának egy liberális meghatározása, ami magában hordozza azt a lehetőséget, hogy a külső környezet helyett, maga az egyén mondja ki viselkedéséről, hogy eltér a normálistól, és ezért szakember segítségét kéri. De a betegségtudat mégis kevés esetben használható a magatartási zavar fogalom meghatározásaként. Egy gyermek esetében a betegségtudat nehezen érvényesíthető, hiszen viselkedése negatív irányban eltér, de betegségtudattal nem találkozunk. De olyan is előfordul, hogy a gyermek szenved, valamely negatív kórkép miatt, de a szülő, gondviselő mégsem kéri szakember segítségét. Ebből következően a rendellenes, nem normális viselkedésre használjuk a „hiányos alkalmazkodás” kritériumát. Ranschburg ennek lényegét abban látja, hogy egy gyermek például képes-e megfelelni azoknak az elvárásoknak, amiket a környezete vele szemben támaszt. Nézete szerint a „hiányos alkalmazkodás” a gyermekkorai diagnosztikában egy fajta lehetőséget ad arra,

hogy a szakemberek egyes magatartásmintákat kórosnak nyilvánítsanak, mielőtt a normaszegés bekövetkezne. A pszichológus szerint nincs olyan kritérium, ami alapján a magatartási zavar biztonságosan meghatározható lenne. Ezért a diagnosztikai gyakorlatban a felsorolt kritériumok egyedi esetekre igazított kombinációit alkalmazzák.

A viselkedészavar leggyakoribb tüneti megnyilvánulásai között tartjuk számon a neoritikus (szorongás, depresszió, kényszeres és pótcselekvések, pszichogén funkciózavarok) és a disszociális és antiszociális (agresszivitás, hazudozás, lopás, csavargás) tüneteket. Ranschburg úgy gondolja, hogy a gyermekek esetében a „magatartási zavar” megállapítása nem könnyű feladat, mivel az élet kihívásai, hogy ennek megfelelően életkortól függően változnak. A gyermek vizsgálata során tekintettel kell lenni a felmerülő akadályok kezelési módjaira, ezek hatékonyságára, a gyermek önmaga és mások felé irányuló érzelmeinek minőségére és intenzitására, a viselkedés árnyaltságára. (Ranschburg 1998)

Az agresszió fogalma, az agresszív viselkedés jellemzői

Az agresszió nehezen definiálható. Az „Egyetemes Lexikon” meghatározása szerint támadó, fenyegető viselkedést jelent. Cole megfogalmazásában valaki egy olyan cselekedetet hajt végre, amely bántalmat okoz valaki másnak. Ahhoz, hogy egy cselekedet agresszívként kerüljön definiálásra szükség van a szándékosságra, hogy mások bántalmazására irányuljon a cselekvés.

Ahogy a gyerekek okosodnak az agresszióknak két formáját különböztetjük meg. Az instrumentális agressziót, ami egy kívánt dolog megszerzésére irányul, illetve az ellenséges agressziót, aminél a cél a másik megsértése. Ebben az esetben az indíték a bosszú vagy a dominancia kifejezése. A 3 és 6 éves kor között az agresszió változáson megy keresztül. A birtoklás érdekében folytatott harc csökken, viszont a verbális agresszió nő, illetve megjelenik az ellenséges agresszió. (Cole 1998)

A kutatások alapján az agresszív viselkedést biológiai és környezeti tényezők befolyásolják. Ha a biológiai szülő agresszív, akkor az utódok esetében is nagyobb az esély az agresszív viselkedésre. Ugyanez figyelhető meg azokban a családokban, ahol bűnelkövető valamelyik szülő, hisz ott is nagyobb az esély arra, hogy az utód is bűnelkövetővé váljon.

Bizonyítást nyert, hogy a nemi hormonoknak is nagy szerepük van az agresszív viselkedés kialakulásában. A kutatásoknak köszönhetően kiderült, hogy a tesztoszteron játssza a legfontosabb szerepet az agresszív viselkedéssel kapcsolatban. Az állatkísérletek azt bizonyítják, hogy az agresszióhoz társuló pszichobiológiai jelenségek a limbikus rendszerben történnek, illetve bizonyos hormonok direkt ingerlik azt.

A környezeti tényezők azok, amik a legjobban befolyásolják az agresszív viselkedést. Állatkísérleteken keresztül bizonyítást nyert, hogy az éheztetés, a gyakori fájdalomkórosítás, a várandósság alatti túlzott stressz, a kényelmetlen életkörülmények, a tömeg mind fokozza az agressziót az utódokban.

A gyermekeken végzett megfigyelések alátámasztják, hogy azok a gyerekek, akikkel rosszul bántak, túl érzékenyek és a természetes ingereket is támadásnak veszik, továbbá képtelenek saját érzéseik kifejezésére és másokét sem ismerik fel. A másik következmény, a központi idegrendszer károsodása, aminek törvényszerű velejárója a hiperaktivitás, érzelmileg labilis állapot.

Nem hagyható figyelmen kívül a XXI. század civilizált társadalmainak egyik veszélyforrása, mégpedig a tömegkommunikáció. A kutatások rávilágítanak arra, hogy az agresszív tartalom a különösen sensitív 6–10 éves korosztály agresszivitását emeli. (Vetró szerk. 2008)

2. Kutatási beszámoló

Annak érdekében, hogy az agresszív viselkedést, és annak hatásait minél inkább be tudjam mutatni, a kvalitatív kutatási módszert választottam. A kutatás során arra kerestem a választ, hogy egy viselkedészavarral küzdő gyermek, milyen hatással van az óvodai csoportja életére. Milyen helyet tölt be az óvodai csoportban, centrális vagy perifériás. Az egyéni helyzetben történt vizsgálat alapján, az állapotának kezelésére tett javaslatok mennyire segítenek a csoportban tanúsított viselkedésének megváltoztatásában. Azért, hogy a gyermek anonimitását megőrizsem, így őt a kutatásomban elneveztem Lillának.

Annak érdekében, hogy minél több oldalról meg tudjam közelíteni a problémakört, az interjút is választottam. Strukturált formában tettem fel kérdéseket a gyermek nevelésében és fejlesztésében részt vevő szakembereknek, a szülőknek és az intézmény vezetőjének. Mindezt azért, mert így kaphatok kellő információt a gyermek életében előforduló összes élethelyzetben tanúsított viselkedéséről, személyiségéről és cselekedeteiről.

A szociometriai vizsgálattal tudom a csoportban lévő rokonszenvi érzelmi kapcsolatokat feltérképezni. Ez számomra azért fontos, mert így meg tudom határozni az általam vizsgált gyermek csoportban elfoglalt helyét. Választ tudok kapni arra, hogy központi, vagy perifériás helyet tölt be a közösségen belül és következtetni tudok a közösség értékrendjére is.

A gyermek decemberben töltötte be az 5. életévét. Már az óvodába lépése sem volt átlagosnak mondható, nagyon akaratos és öntörvényű gyermek volt. Magatartása miatt 2018. decemberében szakvélemény is készült róla.

3. Vizsgálati eredmények bemutatása

A vizsgálatot egy vidéki óvoda vegyes csoportjában végeztem. Mivel az intézmény alapvetően egy befogadó szellemiségű óvoda, ezért mindent megtett az óvoda vezetése és a fenntartó, hogy a bármely fogyatékkal vagy problémával élő gyermek is megkapja a megfelelő nevelést és fejlesztést. Már 2003-ban kialakításra került Ayres terem, ami lehetővé teszi a figyelem- és tanulási zavarokkal küszködő, hiperaktív, vagy túl passzív, autista, illetve kiskorukban túl nagy érzelmi megterhelésnek kitett gyermekeknek a fejlesztését és kezelését.

A postás játék eredményei

A postásjátékban a 24 kisgyerekből 18 vett részt, mert a többi nem szeretett volna játszani, ebből a 18 gyermekből 10 volt a lány és 8 a fiú. A szociometriai játék (postás játék) után a rokonszenvi kapcsolatokat kölcsönösségi táblázatban ábrázoltam.

Ez a táblázat egy két dimenziós mátrix, aminek mindkét tengelyén a gyerekek sorszámát rögzítettem. A lehetséges kapcsolatoknak a csoport két tagja között két mezője van. Minden tag, minden választását a táblázatban a megfelelő mezőben jelölöm.

A vízszintes sorokba beírt vonal azt jelöli, hogy az adott sorszámú és monogramú gyermek, melyik társának adta a kártyáját, a függőleges oszlopokban megjelenő vonal pedig azt, hogy az adott gyermeket kik választották. A kölcsönös választások számát soronként és oszloponként összesítem. Azt is jelölöm, hogy hány darab egyszeres, kétszeres és háromszoros választás történt. Két gyermek van, aki nagyon népszerűnek számít a csoporton belül, ők mindketten 6 kártyát kaptak és van két gyermek, aki egyetlen választást sem kapott.

- Csoportban legnépszerűbb gyerekek (6 képeslapot kaptak):
(6.), (11.)
- Csoportban népszerű gyermek (4–3 képeslapot kaptak):
(2.), (3.), (5.), Lilla (8.), (4 képeslapot kaptak):
(7.), (13.), (15.), (16.) (3 képeslapot kaptak)
- Csoportban kevésbé népszerű (2–1 képeslapot kaptak):
(4.), (14.), (18.) (2 képeslapot kaptak)
(1.), (10.), (17.) (1 képeslapot kaptak)
- Csoportban magányos (0 képeslapot kaptak):
(9.), (12.)

Háromszoros kölcsönös választás nem fordult elő. Egy kétszeres választás volt, (13.) és (3.) között. Az egyszeres kölcsönös választások aránya a legmagasabb, 13 ilyen választás történt. Az egyirányú választások száma 35.

A csoport szerkezete a szociometriai mutató alapján változó képet mutat, 2 ember határozza meg a közösség életét. Az egyik (6.), a másik (11.). (6.) középsős kislány, kedves barátságos, jó példával jár a többiek előtt. Kiváló szociális vonzerővel rendelkezik, stabilnak mondható a kapcsolódásaiban is. Gyakran kezdeményez kapcsolatot a társaival. Mindenkinek segít, jó játékokkal rendelkezik, a többi gyerek ötleteit is jól használja fel. Kreatív, társas és kognitív képességei fejlettek, nyelvi kifejezőkészsége jók, és persze nem utolsósorban, hogy külső megjelenésében is megnyerő.

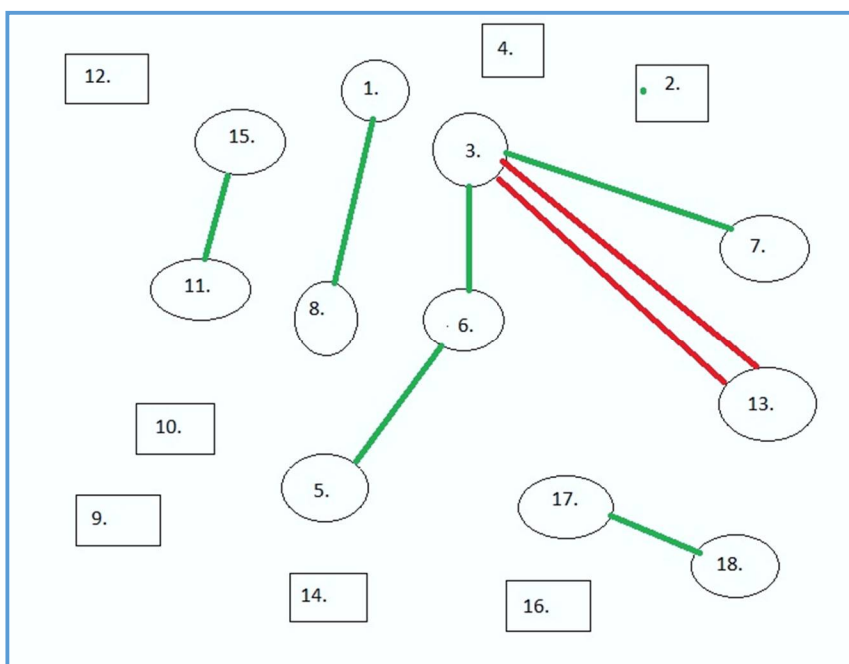
A csoport légkörét nagyban befolyásolják a kölcsönös választások. Akik viszont választották egymást, ők többnyire a szabad játékidőben is egymás társaságát keresik és közösen játszanak. Közülük többen is találkoznak és kapcsolatot tartanak fenn óvodán kívül is. Az irányított óvodai tevékenységek alatt is megfigyelhető, hogy ezek a gyerekek együttműködnek a feladatok során és egymást választják, ha párban kell valamit elvégezni.

A másik népszerű gyermek (11.), aki kiscsoportos kislány. Növésében alacsony, egy igazi porcelánbaba. Mindenki nagyon szereti, mert kicsi és szépen fejezi ki magát. Alapvetően egy erős személyiség, a játékokban irányító szerepet tölt be. Hajlamos arra, ha valami nem úgy történik, ahogy ő szeretné, akkor könnyen megsértődik és sírva fakad. Ő inkább a kortársai között vezéregyenység, a nagyobbak szemében, pedig egy olyan kislány, akit jó babusgatni és hagyja is magát. Olyan irányító és befolyásoló szerepet nem tölt be a közösség életében, mint (6.).

Számomra meglepő volt, hogy (13.) és (3.) között kétszeres választás alakult ki. Szoktak együtt játszani, de elég sok közöttük a konfliktus. Ennek ellenére nagyon kötődnek egymáshoz. Igaz a konfliktusaikat könnyen tudják rendezni és képesek önállóan megoldani, felnőtt beavatkozására ritkán van szükség. Ami meglepő, hogy (6.) nem választotta (13.), de (13.) választotta (6.). Szinte elválaszthatatlanok egymástól, sokat játszanak együtt,

bármelyikük megérkezik, öleléssel üdvözlük egymást, és így is válnak el egymástól a nap végén. Mindezek ismeretében, meglepő, hogy nem volt kölcsönös választás közöttük.

Lilla népszerűsége nem meglepő. Központi szerepet tölt be a csoport életében, viselkedésével hívja fel magára a figyelmet. Irányító szerepet tölt be, de nem olyan értelemben, mint (6.), hanem akaratosságának, érdekeinek mindenki aláveti magát, és enged, annak érdekében, hogy ne sikítson, kiabáljon és verekedjen. Egy kölcsönös választása volt (1.), akivel mindig játszik, és óvodán kívül is szoros kapcsolatot tart fent. Kapcsolatuk erősnek mondható, az a jellemző, hogy egymással játszanak, mást nem engednek közel magukhoz. Viszonyuk azonban nem felhőtlen, ha (1.) nem enged Lillának, akkor gyorsan konfliktus alakul ki közöttük és általában nem oldódik meg magától. (1.) kiszáll a nyugtalan helyzetekből és otthagyja Lillát, vagy óvodapedagógusi segítséget kér. Lilla reakciója hárító, és általában tagad.

1. ábra Kölcsönös választások szociogramja – Forrás: Kölcsönösségi táblázat alapján saját szerkesztés

A társas mező reális viszonyainak a bemutatásához készítettem a 1. számú ábrát, amelyen a kölcsönös választásokat mutatom be. Az általam elvégzett felmérés alapján, a társas tér szerkezeteként egy halmazszerkezetet kaptam, ami nem strukturált, és nem alakult ki benne zárt alakzat. A deklarált kapcsolatok száma 49, amiből viszonzott 14 és további 35 egyirányú kapcsolat alakult ki. A kölcsönös, és az egyirányú, nem viszonzott választások aránya 29%:71%.

Kettő kivétellel az egynemű páros alakzatok mellett, sok a magányos, peremhelyzetű gyermek. A közösségben a felmérés alapján az is megfigyelhető, hogy a nemek közötti együttműködés meglehetősen kialakulatlan. Összesen két különmemű viszonzott kapcsolat van a 14-ből. Mindkét nem a saját társaságát keresi leginkább. Ez leolvasható, a kölcsönös választások szociogramjáról.

A gyermek általános jellemzése

Lilla középfokú végzettséggel rendelkező család második gyermekeként született. Tervezett baba volt, a terhesség alatt semmilyen probléma nem lépett fel. Normál időre született császármetszéssel és átlagos súllyal. Rövid ideig tudta csak az édesanyja anyatejjel táplálni. Ritkán volt beteg. Csecsemő korában jó alvó volt, kialakult rendszer szerint, egyedül, cumival aludt el. Mozgásában ügyes baba volt, már 10 hónaposan felállt és 1 évesen önállóan járt. Manipulációs játékokkal játszott, és nagyon kedvelte az elbújós kukucskálós játékokat. Étkezésnél és öltözködésénél „én akarom” megnyilvánulásai gyakran mondhatók. Ha kudarc érte, azt nehezen tűrte és harsány sírásba és hisztériában tört ki. A közösségbe nagyon könnyen illeszkedett be. Felnőttekhez való viszonya nyitottnak mondható. Érthető szavakat 1 éves kora körül kezdett mondogatni. Óvodába lépéskor egészséges volt. Fizikai állóképessége jó, mozgása összerendezett. Többnyire „miért” kérdéseket tesz fel, kedveli a szerepjátékokat. Temperamentuma élénk, érzelmi állapota vidám. A legkedvesebb tevékenysége a gyurmázás és a homokozás.

Óvodába könnyen beszokott. A szülőktől sírás nélkül vált el. Az óvó nénikkel gyorsan megtalálta a közös hangot. A körjátékokba, énekekbe, mondókákba szívesen kapcsolódott be, sokat ismert. A gyerekekkel a kapcsolatteremtése nem volt zökkenőmentes. Mindenkihez odament, de nem a játékba akart bekapcsolódni, hanem csak a játékokat akart, illetve vette el, de nem azért, hogy játsszon velük, hanem hogy eldobja őket a csoportszobában. Szabálytudattal nem rendelkezett. Az óvoda kezdetétől fogva, sokat sikítózott, ha valami nem úgy történt, ahogy számára megfelelő lett volna, a felnőtteket is ő akarta irányítani. A gyermek érthetően beszélt, felnőttekkel barátkozó, de nagyon akaratos volt kezdetben is. Tevékenységének akadályoztatására indulatkitöréssel válaszol, és feladja a feladatot. Viselkedésében, kapcsolatteremtésében kedves, ugyanakkor a saját érdekeit minden elé helyezi. Gyermekekhez és felnőttekhez is egyaránt kötődik. A számára adott feladatokat megérti, de csak részben teljesíti. Érzelmait a változó hangulat, az erőszakosság és a dac jellemzi. Kiscsoportos kora óta ismeri a testrészeket, vizuális, tapintásos és hallási észlelése korának megfelelő. Figyelme könnyen elterelhető, szétszóró. Emlékezete korán túlmutat.

Szakértői vélemény bemutatása

A szakértői vélemény 2018. decemberben keletkezett és 6 számozott oldalból áll. Tartalmazza a gyermek személyes adatait és az anamnesztikus adatokat, majd a vizsgálati rész következik.

A gyógypedagógiai vizsgálatot végző szakember szerint Lilla vizsgálati helyzetben együttműködő és barátságos. A kapott feladatok elvégzésére motiválható, de dicséretet és megerősítést nagyon igényli. Figyelme ugyan felkelthető, de nehezen lehet irányítani és rögzíteni. Jó a beszédértése, kommunikációt magától is kezdeményez, de fokozott beszédkényszere van. Általános ismeretei jók, mind magáról, mind pedig a környezetéről megfelelően tájékozott. Az elvégzett tesztek alapján a figyelme mennyiségi szempontból megfelelő, de minőségileg nem. Mozgásfejllettsége, megfelel az életkorának, de időbeli tájékozódása a napszakokat tekintve bizonytalan. A szociabilitását tekintve, először nehezen teremthető vele kapcsolat. A feladatvállalása, érzelmi viszonyulása, kitartása, kon-

centrációja nem a korának megfelelően működik. Beszédhanghallása életkorához viszonyítva elmaradott, a zöngés- zöngétlen párokat nem jól különbözteti meg. Vizuális figyelve kitűnőnek mondható.

A logopédiai vizsgálat megállapította, hogy Lilla a gyors beszédet nehezen ismeri fel. A beszéde alakilag nem tiszta. Több hangzó esetében is a pöszeség jelei mutatkoznak. A nyelvtani szerkezeteket korához képest magasabb színvonalon érti meg. A gyermek aktív szókinccse messze magasabb az életkori átlagnál.

A pszichológus szakember véleménye szerint, a kislány könnyen elválk a szülőtől a szakértői munka idejére. Szívesen vesz részt a feladatokban, kitartó és együttműködő. Az általa végzett tevékenységet folyamatos narrálással látja el. Feladattudata kialakult, feladatértése korának megfelel, feladattartása jó. A figyelve rögzíthető, irányítható és felkelthető. Intelligenciája átlagos, intelligencia- struktúrája ingadozik. A verbális intelligenciája az alacsony átlagos övezetbe esik. A szóbeli kifejezőkészsége, megértése, verbális észlelése és a körülötte lévő világban való eligazodása elmarad az életkorától. Az általános ismeretekre kiterjedő tesztben gyenge eredményt ért el. A téri- vizuális képességeket mérő tesztben a teljesítménye a magas átlagos kategóriába tartozik. A feldolgozási sebessége, a kognitív műveltség végzés tempója átlag felett van, minden erre irányuló feladatban kiemelkedően teljesített.

Összességében megállapítást nyert, hogy Lilla átlagos intellektus mellett életkorának megfelelően teljesített a tanulási képességek területein. Verbális kifejezőkészsége magasabb színvonalú. A körülötte lévő világban való eligazodást segítő ismeretek területén azonban elmaradás állapítható meg. Információfeldolgozási folyamatai az átlagosnál jóval hatékonyabban működnek. A pedagógiai véleményből megismert, csoporthelyzetben jelentkező szokatlan viselkedése, hangulati labilitása, alkalmazkodási nehézsége viszont nagyban megnehezítik a csoportba történő beilleszkedését. Ezért különleges bánásmódot igénylő, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermeknek számít. Az a szakértői javaslat született, hogy Lilla az óvodában nevelési tanácsadás keretei között, havi 2 órában, egyéni vagy kiscsoportos formában vegyen részt pszichológiai foglalkozáson. A fejlesztésre szoruló területek közé tartoznak, a szociális képességek, az együttműködés javítása, szociális interakciók és az érzelemszabályozás. A kitartás, a motiváció és az aktív szókinccs tekinthetők a fejlesztő munka alatt kompenzációs területnek.

A szülői interjú elemzése

A szülők elmondása alapján megállapítható, hogy a gyermek, egy teljesen normális terhességből, meghatározott időre született. Ugyanakkor az anyatejes táplálás kimaradt. Az édesanya és gyermeke közötti első kötődés a szoptatás révén alakult ki. Ez az intim kapcsolat Lilla és édesanyja esetében nem alakult ki. Ez természetesen nem nevezhető kórosnak, de egy esetleges oka lehet a folyamatos szeretetvágyának. A testi fejlődése nem tér el az átlagostól. Édesanyja védő szárnyai alatt maradhatott 3 éven keresztül, nem kellett kiszakadnia korán a család óvó közegéből. Ez egy kisgyermek egészséges testi-, lelki-, és szellemi fejlődését mindenképp pozitívan befolyásolja. De azért megteremtődött számára a közösség megismerésének lehetősége is, a baba–mama klubon keresztül, ahol kapcsolatok kialakításába kezdhetett kortársaival.

Egy 11 évvel idősebb nővére van, aki a szülők elmondása szerint nagyon várta Lilla érkezését. Ugyanakkor a különbség lehet egy rizikófaktor Lilla viselkedésének alakulásában. Más az érdeklődési körük, a nagyobb testvér nem mindig tud, vagy éppen szeretne foglalkozni a kishúgával, ami eredményez konfliktusokat.

Kicsi korában is látszott, akaratos viselkedése, és ha valami nem számára kívánt módon alakult, akkor, sírásba és síkítozásba kezdett. Ebből megállapítható, hogy jelenlegi viselkedésének már kiskorában is voltak jelei, hisz ma is ugyanazt csinálja, ha nem úgy történik valami, mint ahogy szeretné. A családban a dühkitöréseinek kezelésére a szobájába küldés volt a bevett módszer, és addig nem jöhetett ki, amíg meg nem nyugodott. Ez elmondásuk szerint működik, és képes az önmegnyugtatra.

Mint az interjú során kiderült, a szülők nem tudnak olyan változásról a családban, ami esetlegesen problémát okozhatott Lilla számára. De azt is elmondták, hogy új házba költöztek, ahova a kislány nem szívesen ment velük. Ha a szülők nem is gondolják úgy, hogy ez probléma, de egy kisgyermek életében mindenképp nagy változásnak számít, ha egy addig megszokott környezetből, egy másikba kerül át. Egy költözés, egy új otthonnal való szembesülés nem tekinthető egyszerű élethelyzetnek. Majd alig, hogy ezzel a helyzettel többé-kevésbé sikerült Lillának megbarátkoznia, egy újabb csapás érte, hisz édesanyja beteg lett, amiből kifolyólag kórházba kellett mennie és műtétre került a sor. Egy teljesen normálisan fejlődő gyermek életében is törést jelent az, ha az egyik szülője beteg lesz, főleg ha az édesanyjáról van szó. Egy feltehetőleg pszichikai zavarokkal küzdő gyermeknél ez még inkább problémát jelenthet, és ez is egy lehetséges alapja a viselkedészavarnak.

Kiemelték a szülők, hogy tudásvágya szinte kimeríthetetlen. A kedvencei a mesék, versek, mondókák és énekek. Gyorsan megtanulja őket és szívesen mondogatja és énekelgeti. Ebből is megállapítható, hogy szellemi képességei jónak mondhatók.

Nagyban igényli a testi közelséget, sok pozitív megerősítésre van szüksége. Hangsúlyozták, hogy a dicséret fontos Lilla számára, mert így érzi csak biztosnak azt, ha valamit jól csinált. Érzékelhető, hogy mindig a figyelem középpontjában szeretne lenni. Árnyalt utalás történt a beszélgetés alatt arra, hogy alvásával akadnak a családban is problémák.

Mindenképp pozitív lépésként értékelhető, hogy a szülők, érzik, hogy gyermekük viselkedése negatív elmozdulást mutat, és megsegítésre van szüksége. De nem nagyon értik, hogy a csoportban történő viselkedése, hogyan alakulhat ennyire rosszul, kicsit kétségbe is vonják ennek a relevanciáját. Kétségeik vannak, a szakvélemény precízsgével és a szakemberek hozzáállásával szemben is. Az is elmondható, hogy a szülők nem igazán érzik a felelősségüket a kialakult helyzetért, és a megoldást inkább mástól várják, és igyekeznek titokban tartani a gyermekük viselkedéséről szóló, magánúton szerzett orvosi és egyéb szakvéleményeket.

Az óvodapedagógusi interjú elemzése

Az óvodapedagógus elmondása alapján, egy korának megfelelő fejlettségű, nyílt személységű kislány érkezett az óvodába. Ő is említést tett arról, hogy Lillát már az első naptól dacosság jellemezte, és sikított kiabált, ha valami nem kedvére történt. Tehát nem, csak családi, hanem közösségi helyzetben is megnyilvánult a normálistól eltérő viselkedése. Megnyugtatóására, szülői javaslatra, a csoportban is került kinevezésre egy olyan hely, ahova elvonulhatott és kiadhatta dühét. A családi mikrokörnyezetből kikerülve a problémák nem, hogy múltak, hanem nagyobbak lettek. Hiszen Lilla nem ismerte a lemondást,

és a kompromisszumot. Egy megengedő családi környezetből, egy szabályokkal teli 24 fős közösségbe érkezett, ahol rajta kívül más is igényelt figyelmet.

A viselkedésével az első időszakban – az óvónő elmondása alapján – nem volt baj. Az igazi gondok 2018. szeptemberében kezdődtek. Igazán csak egyetlen kislány van, akivel szorosabb kapcsolatot alakított ki, csak vele játszik, de ez a kapcsolat sem mondható felhőtlennek, hiszen csak addig működik a játék, ameddig a kislány enged, ha nemet mond, már kezdődik is a sikítás és a kiabálás. Társas kapcsolatai megsínylették a viselkedését.

Mint kiderült, a csoportban több változás történt, hisz az egyik óvó néni meghalt, és egy új jött helyette, aki nem volt ismeretlen a gyerekek számára, és gyorsan megszokták. Látható problémát Lilla számára nem okozott ez, mert az eltávozott óvodapedagógussal nem volt túl szoros a kapcsolata, az újat pedig gyorsan megszokta és szereti is. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az ő kis fejében ez nem okozhatott némi zavart. Ennek vizsgálatára a szakértői vélemény nem tért ki.

Tényszerűen elmondásra került az óvodapedagógus interjújában, hogy Lilla konkrétan, milyen viselkedést produkál, ha dührohama van és azt, a közösségben mi váltja ki. Megállapítható, hogy számos alkalommal nem is lehet tudni az okot, csak egyszerűen kitör. Elképzelhetőnek tartom, hogy ennek a viselkedésnek az is az oka, hogy így mindenki figyelmének centrumában ő van. Egy fajta figyelemfelkeltés is húzódnak a háttérben. Ugyanakkor, ez negatív hatással van a többi kisgyerekekre, hisz ők a mindennapjaikat az agresszióval együtt élik. Ez nem csak hangoskodásba, sikítózásba nyilvánul meg, hanem fizikálisan is. Ez pedig a testi épségüket is veszélyezteti. A kolléganő által elmondottakból az is megállapítható, hogy a két óvodapedagógus szinte minden erejét és figyelmét felemészti Lilla, így a többiek jogai nagyban sérülnek, hisz nem kapnak megfelelő figyelmet és törődést.

Komoly kérdést vet fel az is, hogy miért nem került megfigyelésre Lilla csoportbeli viselkedése a szakvéleményt adó szakemberek által, az óvodapedagógusok többszöri kérdésének ellenére sem. Valószínűleg sok kérdésre lehetne választ adni, hisz a probléma legfőképp csoportban ütközik ki Lilla viselkedésében, és pont ebben a közegben nem történt meg a vizsgálata.

Érdekes az óvodapedagógus elmondása, miszerint gyakran előfordul, hogy a gyermeket még a fejlesztésről is önkívületi állapotban hozzák vissza. Tehát, ha egy szakember nem tud Lilla indulataival mit kezdeni egyéni helyzetben, akkor mit tud kezdeni az óvodapedagógus, akinek még ott van 23 kisgyerek. Kicsit olyan ez, mintha a szakemberek nem akarnának tudomást venni a helyzetről és úgy tennének, mintha nem is lenne probléma. Pedig van, hisz az a negatív viselkedés, amit produkál csoportban, az az egyéni foglalkozások alatt is kiütközik, de valahogy mégsem kap ez megfelelő figyelmet.

Az óvodapedagógusi beszélgetésből azt is megtudtam, hogy az eddigi legdurvább dühkitörés alkalmával a szülők is azonnal értesítésre kerültek, mert olyan önkívületi állapotba került a gyermekük, hogy nem tudták az óvodapedagógusok megnyugtatni. Saját maguk is meggyőződhetnek Lilla heves viselkedéséről. Ezt követően minden jelzés nélkül a kislány nem ment két napig az oviba, majd harmadnapon egy teljesen más viselkedésű gyermeket láttak a csoportban. Hirtelen tudott uralkodni magán, meggyőzhető lett. Ez szakmai szemmel úgy gondolom, hogy kizárt. Valami történhetett abban a két napban. De a szülők nem mondtak semmit, tehát valamit titkolnak, és nem tekintik partnernek az óvodapedagógusokat. Egy pár hétig minden rendben volt és a dolog ott folytatódott tovább, ahol abbamaradt.

Problematiszus megítélésem szerint az is, hogy szóban mindenki autizmusról beszél, de senki nem elég bátor, hogy ezt írásba adja. Pedig ezzel sokat lehetne segíteni a gyermek állapotán, hiszen akkor talán lenne egy újabb irány, amin a vizsgálódást folytatni lehetne.

Pszichológusi interjú elemzése

A pszichológussal készített interjúból kiderül, hogy Lilla a fejlesztés alatt egyéni helyzetben is produkál negatív viselkedést, de nem annyira heves formában, mint azt a csoportban tapasztalják az óvodapedagógusok. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy a szakembernek sem sikerül mindig, minden esetben ezt a viselkedést kezelni, ami azt eredményezi, hogy felpörgött állapotban kerül vissza a csoportba. Megállapítható, hogy még a speciálisan képzett szakembernek is kihívást jelent Lilla indulatainak kezelése.

Tehát, beigazolást nyert, hogy a viselkedési problémák nem csak csoportos helyzetben ütköznek ki, hanem egyéniben is. A pszichológus is elismerte, hogy autizmusra utaló jeleket észlelt, sőt még a szülőknek azt is javasolta, hogy ezen a vonalon menjenek tovább. De vajon a szakvéleményben ezt miért nem írta le? Továbbá nekem is elmondta, hogy egy kisebb létszámú csoport az ilyen problémákkal küzdő gyermek számára ideálisabb lenne, de ezt sem írta le, még javaslatként sem.

Miért nem érdeke a szakembernek, hogy segítsen a másik szakemberen, a vizsgált gyermekén és annak szülein?...

Az óvodavezetői interjú elemzése

Az óvodavezetővel folytatott beszélgetés során kiderült, hogy kívülről szemléli az eseményeket. Mindenről tudomása van, hisz az óvodapedagógusok folyamatosan feljegyzéseket készítenek Lilla viselkedésével összefüggő történetekről. A törvény adta eszközök az ő kezében vannak, de az elmondásaiból arra lehet következtetni, hogy nem teljesen használja ezeket ki. Hiszen ő lenne kompetens abban, hogy kérje a szülőtől a különböző magánúton folytatott vizsgálatok eredményeiről született dokumentumokat, mert egyhez pedagógiai véleményt is kértek.

Igaz, hogy a csoportban van egy pedagógiai asszisztens, de egy közép súlyos értelmi fogyatékos gyermek miatt került ide, aki nem szobatiszta, tehát nem túl sokat tud segíteni az óvodapedagógusoknak Lilla dühkitörései alkalmával.

Összegzés

A kutatásom során sok, egymástól különböző emberrel kerültem kapcsolatba. Egy összekötő kapocs volt közöttük, még pedig Lilla, a viselkedészavarral küzdő gyermek. A szociometriai felméresem tartogatott némi meglepetést. Úgy gondoltam, hogy a legnépszerűbb gyermek Lilla lesz, hisz mindig azon dolgozik, hogy a figyelem középpontjában legyen. Ennek ellenére, egy nyugodt, barátságos, jó példával elől járó kislány (6.) lett a legnépszerűbb, amit a kölcsönösségi táblázat is alátámaszt.

Lilla sok figyelmet kap ugyan, de mégsem ő az, aki a csoport életét meghatározza. Ez számomra azt jelenti, hogy a gyerekek rendelkeznek megfelelő értékítéllettel ahhoz, hogy el tudják dönteni, hogy ki a követendő példa. Valamiért persze vonzóznak tartják ezt a fajta viselkedést, de mégsem játszik olyan fontos szerepet. Csak azzal a kislánnyal lett Lilla

kölcsönös választással jelzett kapcsolatban, akivel mindig játszik. Őt olyan gyerekek választották, akik próbálnak neki segíteni, ha dührohamot kap, és próbálják visszaterelni a helyes útra. Véleményem szerint az őt választó gyerekek döntésében közrejátszott egy kicsit a sajnálat és a segíteni akarás is.

A szakértői bizottság az, ami kimondhatja egy gyermekről, azt, ha valamilyen nehézséggel küzd. Hiszünk abban, hogy amit leírnak azt legjobb tudásuk és a vizsgált személy állapota alapján teszik. A szakvéleményt figyelmesen elolvassuk egy kicsit ez a fajta feltétel nélküli bizalmam megingott. A gyógypedagógusi vélemény azt mondja ki, hogy Lilla figyelme minőségileg nem megfelelő, nehezen rögzíthető és irányítható. Majd a következő oldalon a pszichológiai vélemény pont az ellenkezőjét állítja a gyermek figyelméről, azaz figyelme felkelthető, irányítható és rögzíthető. Ugyanez az ellentmondás van a feladattudattal kapcsolatban, mivel a gyógypedagógus szerint a feladattudata kialakulóban van a feladattartása pedig változó, a pszichológus szerint pedig feladattudata kialakult, a feladatértése életkorának megfelelő. A verbalításban sincs egyetértés a szakemberek között, itt is ellentétes megállapítások születtek. A gyógypedagógus szerint Lilla verbális kifejezőkészsége korának megfelel, a pszichológus szerint elmarad az átlagtól. Az óvodapedagógusi véleményben, pedig kiemelkedő verbalitást olvashatunk. Illetve a szakvélemény összegző komplex véleményében is az került megállapításra, hogy Lilla verbális kifejezőkészsége magasabb színvonalú, és fejlesztés során ez tekinthető kompenzációs területnek.

A pszichológus elmondta, hogy szenzitív idegrendszerrel rendelkezik Lilla, és mégsem javasolta, hogy kevesebb időt töltsön az óvodában. Az óvodapedagógusok próbálták elérni, hogy ebéd után menjen haza, hisz az édesanya elmondása alapján otthon nyugodtan tud délután aludni, de ez sem tartott hosszú ideig. Ma már reggel fél 8-tól délután fél 5 az intézményben van, ami abszolút nem szolgálja az érdekeit és az állapota, nem hogy javulna, hanem romlik.

Ezek fényében a szülői együttműködést pedagógusként megkérdőjelezem. Az óvodapedagógusi interjúban az is megemlítsre került, hogy a szülők nem igazán vesznek részt olyan rendezvényeken, ahol kisgyermek és szülő is jelen van (adventi teadélután, bábszínház, anyák napja, nyílt nap). Ebből arra tudok következtetni, hogy azért nem jönnek el, mert akkor mindenki számára világossá válna, hogy Lilla nem tud alkalmazkodni és számára az a tömeg már kritikus mennyiség lenne. Ezzel a ténnyel, és a többi szülővel pedig Lilla szülei nem akarnak szembe nézni.

Úgy gondolom, az sem véletlen, hogy egyéni úton viszik Lillát különböző vizsgálatokra. Mivel a jogalkotó itt hagyott egy törvényi rést, hogy nem kötelezhetjük őket arra, hogy a vizsgálatok eredményéről beszámoljanak, így minden titokban marad, csak esetleges elszólásokból értesülnek az óvodapedagógusok dolgokról. De felteszem a kérdést, hogy vajon ez kinek az érdekeit szolgálja. Kinek jó a titkolózás? Hol a határ a személyiségi jogok a többi gyermek jogai, és a csoportban dolgozó felnőttek megfelelő munkakörülményekhez való joga között? Terjed-e addig a személyiségi jog, hogy a problémát feltáró, és a vizsgálatot elindító intézmény a további vizsgálatok eredményeiből erre való hivatkozással kihagyható?

A szakvélemény alapján még nehezebb dolga van a gyermekkel minimum napi 7 órát töltő óvodapedagógusnak. Segítséget nem kapott a mindennapi munkájához, a probléma megmaradt, és semmi iránymutatás és javaslat nincs a kezében, ami alapján a gyermek érdekében dolgozni tudna. Marad a pedagógusi tapasztalat és az emberi megérzés. De ma már a XXI. századi gyerekek esetében ez rendkívül kevés.

Az az álláspontom, hogy a véleményt és a szakmai döntést nem akarják, vagy nem merik felvállalni a szakemberek. A másik oldal ott marad mankó nélkül, számtalan megválaszolatlan kérdéssel, és 24 gyermekkel a háta mögött. Továbbá ezek a vizsgálatok egyéni helyzetben történnek, és nem pedig csoportban. Egy közösség, ami kortársakból áll, ahol hangzavar van, szabályok vannak, teljesen más közeg, mint az a helyzet, ahol maximum 3- an vannak, és csak a vizsgált gyermekre figyelnek. Azok a problémák, és konfliktust generáló helyzetek ki sem tudnak alakulni, amik egy csoportban szinte természetesek. Ezért is fordulhat elő az, hogy sem otthon, sem pedig a fejlesztések alatt nem észlelik Lilla heves kitöréseit, de javasolják számára a kisebb létszámú csoportot. Ez ismét egy érdekes helyzet, hiszen hivatalosan nem kerül leírásra, csak szóban hangzik el. Az pedig manapság olyan, mintha nem is lenne.

Mint az óvodapedagógusi interjúból kiderült a közösségnek nagyon sok mindent el kell viselnie Lilla dührohaiból kifolyólag. Nem tudnak az óvó nénik megfelelő légkört teremteni a többi kisgyermek számára, mivel verbális és fizikai agressziója mindennapos. A társak jogai keményen sérülnek, hisz nem tudják Lillát ezekben a helyzetekben kiemelni a csoportból. Ennek több oka is van, mint a kutatás során kiderült. Többek között a szakember és helyhiány, illetve az, hogy ez a javaslat is csak szóban hangzott el, a szakvélemény ezt sem tartalmazza. Ez negatívan hat a közösség és Lilla életére egyaránt.

Az is megállapítást nyert, hogy a kislány együttműködő készsége egyéni helyzetben jó. Ezt alátámasztja a szakértői vizsgálat és a vezetői interjú is. Számára az egyéni helyzet az ideális. Akkor ő lehet a középpontban, csak vele foglalkoznak, és kis túlzással az történik, amit ő szeretne.

Csakhogy ideje nagy részét az óvodai közösségben kell eltölteni, ahol rajta kívül még sok kisgyerek van, aki ugyanúgy igényli a figyelmet, törődést, mint ő. Az óvoda napirendjéhez, szokásaihoz igazodni kell, nem lehet úgy játszani, ahogy otthon. A pedagógusi interjú és a megfigyelés is rávilágított arra, hogy ő mindig mindent más időpontban szeretne csinálni, nem akkor, amikor azt az óvó nénik mondják. Ez számára komoly nehézség. Azt szeretné csinálni, amihez kedve van, és nem feltétlenül azt, ami abban a pillanatban a feladat. Ez komoly konfliktus forrás a számára. Mindez megerősíti azt, hogy csoportban nem tud együttműködni.

Gyakorló óvodapedagógusként az az álláspontom, hogy az integrált nevelést át kell gondolni. Mert igenis vannak olyan gyermekek, akiknek ez nem szolgálja az érdekeit. Nem tudnak olyan mértékben haladni, ahogy azt az állapotuk elvárná, perifériára kerülnek, vagy éppen ők, azok, akik a saját fejlődésük gátjai. Egy viselkedészavaros gyermeknek egy 24 fős csoport maga a büntetés. Nem kap elég figyelmet, hiába küzd érte, mert rajta kívül vannak még 23- an. Vagy ha figyelmet kap, az nem igazán pozitív, hanem fegyelmezés, kiközösítés a számára nem ideális helyzetből. Pedig az óvodapedagógusi-, szülői-, és pszichológusi interjú is rávilágított arra, hogy Lilla tudásvágya szinte kimeríthetetlen és memóriája messze meghaladja a kortársaiét. Ha egy kisebb létszámú csoportban kapna lehetőséget, akkor nagyobb esély lenne arra, hogy ne jusson el a dühkitörésig, hanem abban, amiben jó fejlődhetne. De ehhez humán erőforrást és helyet kellene biztosítani, illetve törvényalkotói együttgondolkodásra is szükség lenne. Az integrált nevelése egy ilyen problémával küzdő gyermeknek egy normál létszámú csoportban nem megvalósítható, főleg jelen esetben, ahol még egy középsúlyos értelmi fogyatékos gyermek is van.

Sokkal jobb lenne, ha ezek a gyerekek speciális ellátásban részesülhetnének, megkaphatnák megfelelő mennyiségben a számukra legtöbb előnnyel és segítséggel járó fejlesztést. Kisebb speciális közösségekben, hiszem, hogy sokkal jobb eredményt lehetne velük elérni, mint integráltan. Ha pedig mindenképp az integrációval kell számolni, akkor ne kelljen egész napot az intézményben töltenie, hanem annyit, amennyit az állapota megenged és a gyermek fejlődését szolgálja. Ha az napi 2 óra, akkor annyi, ha 4-5 óra, akkor azt a mennyiséget töltsé integrált keretek között. Természetesen, ahogy az állapota változik ez az idő úgy növelhető vagy éppen csökkenthető.

Ehhez rendszer szintű változásra lenne szükség több területen. Többek között a szülők munkaidejének beosztásánál, vagy éppen a szociális rendszer újragondolásában. Hiszen az a szülő, akinek napi 2 órát tölthetne a gyermeke az intézményben, az nem tud munkát vállalni, vagy csak „home office”-t. De ha a szociális ellátásban ezek a szülők, kiemelt családi pótlékot és egyéb juttatást kapnának, akkor a család megélhetése nem kerülne veszélybe.

Mint az a kutatásomból is kiderült, a mai szakértői rendszer nem igazán tud hatékonyan működni. A szakemberek leterheltek, hiány van belőlük, így csak tűzoltó munkát tudnak végezni. Ezért fordulhatott elő az, hogy többszöri kérés ellenére sem figyelték meg Lillát csoporthelyzetben, pedig nagy valószínűséggel segített volna a gyermeknek, a szülőknek és az óvodapedagógusoknak. Valószínű, hogy olyan új tényekkel is találkoztak volna, ami egyéni helyzetben nem, de csoport helyzetben szépen megmutatkozna.

Úgy gondolom, hogy a mai globalizálódó, rohanó világunk indokoltá teszi azt, hogy az óvodák, függetlenül a csoportok számától, egy főállású pszichológust és gyógypedagógust alkalmazzanak, aki, ha probléma lép fel, azonnal reagálni tud, nem csak hónapokkal később. Gyakorlati munkám során nap, mint nap szembesülök azzal, hogy egyre több a valamely nehézséggel küzdő gyermek. Ha azt szeretnénk, hogy ők kiegyensúlyozott és hasznos tagjai legyenek a társadalomnak, akkor nagyon gyors beavatkozásra van szükség, mert ha ez nem történik meg, akkor annak beláthatatlan következményei lesznek.

Bibliográfia

- Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
- Child I.: Personality in culture. In: E. F. Borgatta & W. W. Lambert: Handbook of personality theory and research. Chicago, Rand McNally, 1968.
- Cole, Michael-Cole, Sheila R.: Fejlődéslélektan. Ford. Gervai Judit. Budapest, Osiris Kiadó, 1998.
- Comer Ronald J.: A lélek betegségei. Ford. Pellionnisz Júlia. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- Hudra Nikolett: A viselkedészavarok megítélése az alsó tagozaton. In: Új Pedagógiai Szemle 2005/1.
<https://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-viselkedeszavarok-megitelese-az-also-tagozaton#main-content>
- Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.
- Stöckert Károlyné: Személyiséglélektan nevelőknek. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1999.
- Ranschburg Jenő: Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.
- Szélesné dr. Ferencz Edit: Az individuálpaszichológia pedagógiai szemléletének újabb vetülete – a pszichológiai immunrendszer fejlesztése In: Új Pedagógiai Szemle 2005. 10. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00096/2005-10-ta-Szelesne-Individualpszichologia.html>
- Vetrő Ágnes szerk.: Gyermek és ifjúságpszichiátria. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt, 2008.